

ירושלים, מס' 201

1474

גם זה עשיתי להרב) ר' משה אשכנזי עשרים וארבע¹ בעד כת(ב) אח(ד) ששלחו לו מירושלים) ת(בנה) ו(תכונן) ב(מהרה) ב(ימינו), איך הרסו בית הכנסת שהיה שם בחדש² [כסלו] שנת הרל"ה³ --- ותחת שלש רגזה ארץ, בית קדשנו ותפארתנו מקדש מעט⁴ הושת לחרבה, ערו ערו עד היסוד כה, והעם היושב בה הושת לבוזזים, בוזז כסף, בוזז זהב.

מקור: כ"י ספריית הוואטיקאן, 105, דף 193 ע"א – מיעון בראש מכתב-המלצה שכתב ר' מיכאל באלבו בקנדיאה למען ר' משה עשרים וארבעה, שליח ירושלים.

פורסם: פריימן, שליחים ועולים, עמ' 199.

ספרות: ראה לעיל, מס' 199.

- 1 ראה לעיל, מס' 199 והערה 1 שם.
- 2 חסר בכתב-היד. הושלם על-פי מקורות מקבילים.
- 3 נובמבר/דצמבר שנת 1474. לפי מגייר אלדין בית-הכנסת נהרס ב-16 באוקטובר 1474; ו' בכסלו רל"ה. על הריסת בית-הכנסת בירושלים ראה להלן, מס' 207. מכאן, שהשליח קיבל את הידיעה על הריסת בית-הכנסת של ירושלים במהלך מסעו, ולכן הוסיף למטרות שליחותו את איסוף הכספים לשיקום בית-הכנסת. על המשך שליחותו של ר' משה ופעולתו באיטליה לשיקום בית-הכנסת של ירושלים ראה להלן, מס' 202–203. תאריכי הריסתו של בית-הכנסת ושיקומו ראה להלן, מס' 202, הערה 2.
- 4 כלומר, בית-הכנסת.

ירושלים, מס' 202

שנת 1475

למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים), עד שביו כאור צדקה, משפטיה כצהרים. על דבר המענות) אשר התנדבו המתנדבים לעניי ירושלים ת(יבנה) ו(תכונן) ב(מהרה) ב(ימינו), והושמו אותם המעות ביד הגזברים לעשות מהם כאשר יראה בעיניהם, וכן עשו כמה ימים ושנים, ולא היה אדם שפקפק עליהם) מעולם, כי אנשי מופת המה הגזברים הנכבדים) הממונים על אותם המעות הנז(כרים), ובאמונה הם עושים.¹ ויהי כהיו(ם), אשר קרה מקרה, כי בעוונותינו) הר(בים) ידו פרש צר על בית) הכנסת) שבירושלים) עיר הקודש ונתץ הבית הגדול והקדוש, ועל זה הוצרכו ק(הילות) ק(ודש) שבירושלים ת(יבנה) ו(תכונן) ב(מהרה) ב(ימינו) להוציא) מעות רבות כדי להשתדל לבנות הנהרסות) על(ל) יד(י) המלך ממצרים) ירו(ם) הודו), וגם בהוצאת) הבניין וענייני(ם) אחרי(ם), והוצרכו ללוות ברבית מן הגוים ממון הרבה, ונשתעבדו בגוף ובממון, ואין לאל ידם לפרוע,² ויש לחוש ב(ר) מ(ינן), פן הנושית) יבואו לקחת) ערובת(ם), הלא המה גוייתם וממונם, ולזה שלחו שני נכבדים³ לבקש בכל תפוצת הגולה לסייע להם בפירעון) השיעבוד(ד) הנז(כר), כי רב ועצום הוא מהם, ולא יכלו שאתו, ובבואם לפני הגזברים הנז(כרים) הממונים) על המעות) הנזכרים(ם), המה הגזברים הנז(כרים) נשא לבם אותם לקרבה) אל המלאכה(ה), מלאכת הקודש, לסייע בבנין בית הכנסת שבירושלים ת(יבנה) ו(תכונן) ב(מהרה) ב(ימינו). ואותם,⁴ בהיות יראת ה' על פניהם, לא הרשו עצמם לעשות זאת מבלתי רשות תופסי תורה, וגם לי הצעיר קראו כאשר כתב אלי האלוף, אבן הראשה מוכן לכל דבר שבקדושה, ריש) ג(לותא) מ(ורנו) הר(ב) ר' אשר ישמרהו) צ(ורו) ו(גואלו), אשר בשם ישראל יכונה מ(ורנו) הר(ב) ר' ענשכ⁵ ישמרהו) צ(ורו) ו(גואלו), אשר בקשוני מצדו ומצד הגזברים) ישמרים) צ(ורים) ו(גואלים) לדעת דעתי הקצרה) בזה, וכן האלוף מ(ורנו) הר(ב) ר' חיים רפ"א ישמרהו) צ(ורו) ו(גואלו) סופני⁶ עם שאר רבנים) ישמרים) צ(ורים) ו(גואלים) לבקשה על כך, וכן שאר נכבדים) עד כי לא יכולתי להשיב) פניה(ם) ריקם, וגם לרוב צורך השעה. ולזה אמרתי דפשיטא), אם המצא ימצא בנדבות ההם, בכלם או במקצת(ם), שהתנדבו מצד הגזברים) בעצמ(ם) או מצד בני עירם דודאי דבר פשוט הוא דיכולי(ם) לשנות) אותם המעות) שבאו מחמת(ם) או מחמת בני עירם, ר(צוני) לומר), בהסכמת בני העיר --- דווקא לדבר מצוה, פשיטא) ופשיטא שאין לך מצוה גדולה מזו כבנין בית) הכנסת) של ירושלים) עיר הקודש, מקום מוכן לעלות תפילה השמימה -- כי הכא דמה שיטלו הגבאים ממעות עניי ירושלים) כדי ליתן לבנין בית) הכנסת) דירושלים לא יחזרו הגבאים ויתנו מכיסם, אלא הוי פסידא דלא הדרא,⁷ היה נראה דאסור דהכי נמי פירשו המתנדבים, שינתן לעניי ירושלים --- אפילו) הכי נראה) לעניות) ד(עתי) דהכא שרי⁸ דכי אמ(ר) דכי גבו בשמם דאין לשנות(ם), ה(ני) מ(ילי)⁹ כשגבו לצורך עניים ידועים) כדי ליתן להם מידם --- אבל בנדון הזה שהתנדבו המתנדבים מעות כדי שיהי הקרן קיים תמיד, ומהריוח יתנו לכל עניים אשר ימצא שם פעם אחת בשנה וכן בכל שנה ושנה,¹⁰ ולא התנדבו לצורך עניים(ם) מיוחדים) כדי ליתן להם מיד

ולא לזולתם -- לא שייך למימר דכיון שנגבו לשמם דלהם לבדם יותן ולא יוכלו הגבאי(ם) לשנו(ת) דאנן סהדי,¹¹ שהמתנדבי(ם) כשהתנדבו לא עלה על דעתם כלל שיזכו אותם עניים מיד. רוצה(ה) לומר(ר), אותם העניים שהיו בירושלם בשעת שהתנדבו, דא(ם) כ(ן) לא היו יכולי(ם) ליתן שוב לעניים אחרים הבאים אחר כך, אלא מסרו המעות לגבאים למען יעשו מהם הטוב והישר כפי ראות עיניהם, לפי העת ולפי הזמן ולפי רוב העניים או המיעוט, ומשום כך יש להם כח גם לשנותם לכל הפחות לדבר מצוה, כי הכא דמצוה רבה היא,¹² בניין ב(ית) ה(כנסת) שבירושל(ם) ת(יבנה) ו(תכונן) ב(מהרה) ב(מינו) -- וכל(ל) ש(כן) כאשר ראוי לחשו(ב) שיש בזה מעלת לעניי ירושלים כדי שתושבי העם ינהגו עמהם אהבה וריעות -- ועוד(ד), שהרי דבר פשוט לפי הנ(ראה) לע(ניות) ד(עת), שלא נתכוונו המתנדבי(ם) בעם שיזכו עניי ירושלים בנדבתם עד שתגיע לידם, כיוון שלא נתנו אותם לעניים ידועים -- מ(כל) מ(קום), הכא שיש לשער ולומר, דאי(ן) כאן שינוי דעת בעלי(ם) דמדהניחו עניי עירם וענייהם משום עניי ירושלים גילו דעתם שרוצי(ם) לזכות בהעמדת העניי(ם) שם כדי שיהיו להם בזכות העמיד(ה) שם, כי רב הוא כי שם צוה ה' את הברכה לברך בשמו ולשרתו. וא(ם) ח(ס) ו(חלילה) היה ב(ית) ה(כנסת) חריבה והשתנות יהרסו, צדיקים מה פעלו¹³ לכן מכל הני טעמי¹⁴ נ(ראה) לע(ניות) ד(עת), שיוכלו הגזברי(ם) הנכבדי(ם) לעשות(ת) כטוב בעיניהם וכל(ל) ש(כן) אם יראה להם, שגם זה יהיה תועלת העניי(ם) אשר שם, למען לא תפול שנאה ותחרות(ת) ח(ס) ו(חלילה) ביניהם ובין תושבי העיר,¹⁵ וכדכתבתי לעיל ושולם מאת הצעיר יוסף קולון בן מ(ורנו) הר(ב) ר' שלמה ז(כרונ) ל(ברכה).

מקור: שו"ת מהרי"ק, סימן ה, דף ג ע"ד.

ספרות: פריימן, שליחים ועולים, עמ' 191; יערי, שלוחי ארץ ישראל, עמ' 216-218.

- 1 ר' יוסף קולון (המהרי"ק) נדרש כאן לשאלת שינוי יעדן של התרומות לארץ-ישראל - ממעות צדקה לעניי ירושלים למעות שיימסרו לקהילת ירושלים לשיקום בית-הכנסת (וראה להלן, הערה 2). מדברי המהרי"ק עולה, כי במקומו, מאנטוזה, מוסדה צדקת ארץ-ישראל בשנות השבעים של המאה הטי"ו, לכל המאוחר (וראה לעיל, מס' 189). על כספי ארץ-ישראל נתמנו גזברים, כלומר, גבאי הצדקה של העיר שטיפלו בכל ענייני הצדקה המקובלים בקהילות ישראל. על שיטת התרומות ראה להלן, הערה 10.
- 2 המדובר בהרס בית-הכנסת של ירושלים בנובמבר 1474 ובהכנות לבנייתו מחדש ביאנואר 1475. מנוסח הדברים עולה, כמדומה, כי בשעת כתיבת התשובה עדיין לא נבנה בית-הכנסת. התשובה נכתבה אפוא בין יאנואר לאוגוסט 1475, עת התחלתן של פעולות הבנייה.
- 3 השליח האחד הוא ר' משה עשרים וארבעה, שעבר קודם-לכן בקנדיאה ושם קיבל את הידיעה על הרס בית-הכנסת (וראה לעיל, מס' 201 והערה 3 שם). השליח השני אינו ידוע, ייתכן שהיה ר' יוסף הירושלמי, הנזכר לעיל, מס' 192.
- 4 צריך להיות "ואמנם".
- 5 ר' אשר בן ישעיה ענשכין, או ענוכין. ראה עליו: י' פריימאן, לקט יושר, ברלין תרס"ד, מבוא, עמ' XLVII, סימן קיג; וראה גם: סדר אליהו זוטא, ב, עמ' 245.
- 6 צריך להיות "ספחוני".
- 7 פירושו: אלא הוא הפסד שאינו חוזר.
- 8 פירושו: שכאן מותר.
- 9 פירושו: "שמה שאמר שאם גבו את המעות בשמם, אין לשנות את יעדם", כלומר, גבייה בשביל עניים.
- 10 את הדרך הנזכרת כאן - השקעת הקרן באיטליה ומשלוח הרבית אחת לשנה - מזכיר גם ר' עובדיה מברטנורה, שנהג כך בשנת 1488 כלפי עצמו (וראה להלן, מס' 275 ליד ציון הערה 5). כספי ארץ-ישראל הושקעו, כנראה, אצל בנקאים יהודים, ופירותיהם נשלחו אחת לשנה ליעדם, כנראה בספינת עולי-הרגל שהגיעה לארץ בסוף הקיץ.
- 11 פירושו: שאנו עדים.
- 12 פירושו: כמו זה שמצווה גדולה היא.
- 13 כלומר, אם בית-הכנסת יעמוד בחורבנו גם לאחר שהנדיבים גילו שהם רוצים לזכות בפרנסת עניים בירושלים, ולשם כך ויתרו על הכלל "עניי עירך קודמים" בגלל המצווה שבדבר, הרי לא הועילו במעשיהם.
- 14 פירושו: מכל הסיבות האלו.
- 15 הכוונה לתושבי ירושלים שאינם יהודים.

שנת 1475, בקירוב

ירושלים, מס' 203

ועל דבר השאלה אשר נשאלה מאבינו"ן אחרי כי לפי הנראה לע(ניות) ד(עת) יובן מתוכה, כי הנושה הראשון שהלוה מתחילה לקהל ירושלים נוצרי היה, אם כן אין על הישראל שקנה הפנשיאו"ן¹ מן הגוי,² בערך האלף פרחים³ שנתן לו, שום חשש רבית מאח(ר) שכבר נשתעבדו הקהל לנושה גוי ליתן לו ק' פרחים מדי שנה בשנה, וכבר נתחייבו בסך זה בשעבוד גמור.⁴

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

מקור: שו"ת מהרי"ק, סימן קלו, דף קח ע"ב.

- 1 pension, "תשלום", "מס", "משכון".
- 2 כך בדפוס ראשון; בדפוסים מאוחרים נדפס "כותי", מן הסתם מפני הצנזורה.
- 3 florin. מטבע זהב שהיה נפוץ בצרפת ובאיטליה בצד הדוקאט.
- 4 המדובר בהלוואה שנטל קהל ירושלים ממלווה נוצרי, אשר חי, כפי הנראה, באביניון (Avignon). יהודי, מן-הסתם תושב המקום, התכוון לקנות את החוב מידי המלווה, אלא שפקפק אם מותר לו לקבל את הסכום המלא, אשר כלל ריבית. דומה, שההלוואה בפרובאנס נלקחה בעת מסעו של ר' משה עשרים וארבעה, שליח ירושלים, למען בניית בית-הכנסת, שנהרס בשנת 1474 (וראה לעיל, מס' 201). יש מקום להניח, שקהילת אביניון נטלה על עצמה לפרוע את חובותיה של קהילת ירושלים. עם זאת ייתכן, כי ההלוואה היתה אמורה להיפרע מקרנות שנועדו לאניי ארץ-ישראל, דוגמת הקרן הנזכרת בתשובת המהרי"ק (לעיל, מס' 202, וראה הערה 10 שם). מכל-מקום, מותר לשער, כי המדובר באיסוף הכספים של שנת 1475.

ירושלים, מס' 204

שנת 1473

واقعة في كنيسة اليهود وفيها وقعت حادثة بالقدس الشريف وهي ان بحارة اليهود مسجداً للمسلمين عليه منارة وهو يلصق كنيسة اليهود من جهه القبلة ويتوصل الى المسجد من زقاق مستطيل من جهه القبلة وبجوار المسجد من جهة الغرب دار من جملة اوقاف اليهود فوق المطر في زمن الشتاء ولعله في شهر جمادي الاخره فهدمت الدار المذكوره فكشف باب المسجد من جهه الشارع المسلك فقصد المسلمون الاستيلاء على الدار المنهدمه وان يكون الاستطراق الى المسجد منها لكونها على الشارع المسلك فيكون أقرب للمصلين من الاستطراق من ذلك الزقاق القبلي لبعده بالنسبه الى هذا المكان فامتنع اليهود من ذلك ورفعوا امرهم للقضاة واطهروا من ايديهم المستند الشاهد لهم باستحقاقهم للدار المذكوره واتصل ثبوته بحكام الشريعة فنازعهم المسلمون في ذلك وزعموا ان الدار المذكوره من حقوق المسجد وانتهى الحال الى ان القضاة توجهوا بانفسهم لكشف ذلك وتحريره فجلسوا بالمسجد المذكور وهم القاضي شهاب الدين بن عيبه الشافعي والقاضي خير الدين بن عمران الحنفي والقاضي كمال الدين النابلسي والحنبلي وكنت حاضرا ذلك المجلس فحرر امر الدار المذكوره المهندسون وقرئ المكتوب المحض من ايدي اليهود فتبين ان الدار من جملة اوقاف اليهود وان الحق لهم فيها وانفصل المجلس على ذلك وكان في شهر رجب فلم يرضى المسلمون بذلك وتعصب بعض العوام وتوجه الى القاهرة ووقف للسلطان وانهى ان الكنيسة التي لليهود بالقدس محدثة وان الدار المذكورة من جملة حقوق المسجد وهي بايدي اليهود بغير حق فبرز مرسوم السلطان بالنظر في ذلك وتحريره وورد الامر بذلك الى القدس الشريف في شهر رمضان فعقد مجلس بالمدرسه التتكريه بمجلس ناظر الحرمين بن النشاشيبي بحضور القاضي الشافعي شهاب الدين بن عيبه والقاضي الحنفي خير الدين بن عمران وكان المالكي قد توفي كما تقدم والحنبلي قد عزل من شهر شعبان ولزم بيته وحضر بالمجلس شيخ الاسلام نجم الدين بن جماعه شيخ الصلاحية والشيخ برهان الدين الانصاري

والشيخ شهاب الدين العميري وجميع من الفقهاء وقرئ المرسوم الشريف ودار الكلام بين الحاضرين واقامت بينة شهدت عند القاضي الشافعي ان كنيسة اليهود محدثة في دار الاسلام فاشهد عليه القاضي انه منع اليهود من اتخاذها كنيسة لما صح عنده من انها محدثة في دار الاسلام اذ لا دار لهم فتكلم كبير اليهود واسمه يعقوب بكلام يقتضي العناد لما أمر به القاضي فانتهره القاضي وقال له يا ملعون تنازع في الاحكام الشرعيه والله احضر لك الجلاد يضرب عنقك فهم المسلمون بالبطش اليهود فنهاهم القاضي عن ذلك وكان من لفظه يا امة التوحيد لا يعارضهم احد فان هؤلاء ذمه الله و ذمة رسوله وذمة امير المؤمنين ثم كتب محضرا بما وقع فيه العلماء والمشايع خطوطهم وكتب الموثق فيه ما صدر من القاضي الشافعي من منعهم وكتب ان القاضي الحنفي نفذ المنع المذكور فلما وقف القاضي الحنفي على المحضر انكر ان يكون نفذ ذلك ولم يضع خطه على المحضر واغلقت الكنيسة ومنع اليهود من دخولها والتعبد فيها على عاقدم فرجع اليهود امرهم للسلطان وانها ما وقع لهم بالقدس ومنعهم من كنيستهم فرسم السلطان بعقد مجلس بالمدرسه الصالحية بخط بين القصرين والنظر في ذلك وتحريره فجلس قضاة القضاة بالديار المصرية --- وجمع من النواب والفقهاء وقرئ المحضر المكتتب بالقدس الشريف ودار الكلام بينهم فيه وتأملوا ما صدر من القاضي الشافعي بالقدس من منع اليهود من اتخاذها كنيسة وتكلم العلماء في ذلك فأفاد كل من قاضي القضاة الشافعي وقاضي القضاة الحنفي ان المنع المذكور ليس بكاف في رفع اليد ووافقهما على ذلك كل من العلماء الثلاثة المشار اليهم واما المالكي والحنبلي فانهما قالا هذا أمر يتعلق بالشافعية وليس لنا فيه تكلم وكتب على ظاهر المحضر المكتتب بالقدس عقد المجلس بالصالحية وما وقع من قضاة مصر وعلمائها على هذه الصورة ثم برز مرسوم السلطان الى ناظر الحرمين ونائب السلطنة بالقدس والقضاة بعقد مجلس بالقدس الشريف والعمل بما أفاده قضاة مصر وعلمائها وجهاز المرسوم والمحضر على يد بشير الساعي وهو عبد اسود فحضر الى القدس الشريف وعرض الامر على الحكام فعقد مجلس بالمسجد الاقصى تجاه باب الناظر عند شجرة الميس التي عليها السلسلة الحديد وجلس ناظر الحرمين ناصر الدين بن النشاشيبي ونائب السلطنة الامير حقمق والقاضي شهاب الدين بن عبيبة الشافعي والقاضي خير الدين بن عمران الحنفي والشيخ برهان الدين الانصاري والشيخ ابو العزم بن الخلاوي وهو الذي كان قائما في هذه الحادثة وجمع من الفقهاء والاعيان والخاص العام وكان يوما مشهودا فقرأ المرسوم الشريف ثم فتح المحضر وقرأ ما كتب على ظاهره بالديار المصرية وقول العلماء بما ان المنع الصادر من الحاكم الشافعي بالقدس الشريف ليس بكاف في رفع اليد فلما سمع القاضي شهاب الدين بن عبيبة هذا اللفظ انتهر اليهود وكانوا قد دخلوا الى المسجد باذن لهم في ذلك ووقفوا في الحلقة بين المسلمين وقال القاضي أما قول علماء مصر ان هذا المنع ليس بكاف في رفع اليد فانا

מוافק עליו דלכ אנא מא רפעת אידהם ענהא ואנא מנעתהם מן אתחאזחא כניסע ויהי מסתמרה פי אידיהם ואזנת להם אנ יתصرفו פייהא חנותא וצמם עליו דלכ ומן חמלה לפזה אנא מנעתהם מן אתחאזחא כניסע ואנא באק עליו הזא מנע אליו אנ אלעי ואללה ואחזר השנהוד באחלס והם השיח אבו העזר מן החלואי ושמש אלדין מחד מן נאצר الصبان ונאצר אלדין מחד מן الدمشقي ועליו מן نصير البنا وخليل بن عليان وغيرهم وشهدوا عند القاضي الشافعي ان الكنيسة محدثة في دار الاسلام وأشهد عليه القاضي مرة ثانية انه منع اليهود من اتحاذها كنيسة وكتب الجواب للسلطان بذلك وتوجه القاصد من القدس الشريف بالجواب وكان ذلك في شهر ذي القعدة الحرام وتأتي تنمة هذه الحادثة في السنة الآتية ان شاء الله تعالى .

מקור ב: גיר אלדין, עמ' 300-303.

תרגום

מאורע בית-הכנסת של היהודים¹. ובה בשנה ההיא קרה מאורע בירושלים הנאצלה: ברובע היהודים יש מסגד למוסלמים ועליו צריח, והוא גובל בבית-כנסת היהודים מצד דרום.² אל המסגד מגיעים מסימטה הנמשכת מצד דרום. ובשכנות למסגד מצד מערב יש בית, הנכלל בהקדשים של היהודים. ירדו גשמים בעונת-החורף, ואולי בחודש ג'מאדא אל-אחירה,³ ואז נהרס הבית הנזכר, באופן שנגלה שער המסגד מצד הרחוב הראשי. לפיכך רצו המוסלמים לתפוס את הבית ההרוס, כדי שממנו יהיה המעבר אל המסגד, משום שהוא הבית נמצא על הרחוב הראשי, ואז יהיה קרוב יותר למתפללים לעבור דרכו מאשר דרך הסימטה הדרומית הזאת בגלל ריחוקה ביחס למקום הזה.⁴ אך היהודים סירבו להסכים לכך, והגישו את עניינם לשופטים המוסלמים והראו את המיסמך שבידיהם, המעיד עבורם על זכותם על הבית הנזכר, והליך אימותו של המיסמך נערך על-ידי השופטים של המשפט המוסלמי, אך אז התדיינו עמם המוסלמים בעניין זה וטענו, כי הבית הנזכר שייך למסגד. בסופו של דבר הלכו השופטים בעצמם לברר זאת ולערוך על כך דין-וחשבון. אחר-כך ישבו במסגד הנזכר, והם: השופט ש האב אלדין בן ע. ב. פ. השאפע, השופט חיר אלדין בן ע. מ. ר. א. אלדין אלטאב. לסי החנבלי. והייתי נוכח בישיבה זו. המהנדסים ערכו דין-וחשבון בעניין הבית הנזכר, ונקראה התעודה שהציגו היהודים, ואז נתברר, כי הבית כלול בהקדשים של היהודים, וכי יש להם זכות עליו. ונתפזר מושב בית-הדין מתוך החלטה זו, והיה זה בחודש רג'ב.⁶ אך המוסלמים לא שבעו נחת מכך, ואיש אחד מן ההמון נתמלא רוח קנאות, ונסע לקאהיר והתייצב בפני הסולטאן⁷ והודיע, כי בית-הכנסת אשר ליהודים בירושלים הוקם לאחר הכיבוש המוסלמי,⁸ וכי הבית הנזכר הוא מכלל נכסי המסגד, והוא נמצא בידי היהודים בלי זכות. אז יצאה פקודת הסולטאן לעיין בכך ולערוך על כך דין-וחשבון. והגיעה הפקודה על כך לירושלים הנאצלה בחודש ר. מ. צ. א. אז נערך מושב בית-דין במדרסה אל-ת. נ. פ. ב. בלשכת מפקח ההקדשים¹¹ אלנשאשיב¹² בנוכחות השופט השאפעני שהאב אלדין בן ע. ב. פ. השאפעני חיר אלדין בן ע. מ. ר. א. אלדין; השופט המאל כי נפטר מקודם, כפי שצוין לעיל, והחנבלי פוטר מאז חודש שעבאן ולא יצא מפתח ביתו. במושב בית-הדין נכחו שיח' אלסלאם גים אלדין בן ג'מעה, שהוא שיח' המדרסה אלצלאלחיה,¹³ השיח' רהאן אלדין אלנצארי,¹⁴ השיח' שהאב אלדין אלע. מ. ר. וקבוצה מתוך חכמי ההלכה. נקראה הפקודה הנאצלת, והנוכחים ניהלו דיון ביניהם, ונערכה תעודה שאושרה באופן נוטריוני אצל השופט השאפעני והיא מעידה, כי בית-הכנסת של היהודים הוקם תחת שלטון האסלאם. אזי העיד השופט על עצמו, כי הוא אסר על היהודים מלהשתמש בו בתור בית-כנסת, כאשר נתברר לו בוודאות שהוא הוקם תחת שלטון האסלאם, והואיל ואין להם שלטון ורשות להקים בת-כנסת. גדול היהודים, ושמו יעקב,¹⁵ דיבר אז דברים שמשמעותם התנגדות למה שציווה עליו השופט. השופט נזף בו ואמר לו: "הוי ארור, הנך חולק על חוקי המשפט המוסלמי? באל, אביא לך תליין אשר יתיו את ראשך." המוסלמים חשבו לפרוע ביהודים, אך השופט מנעם מכך ואמר, בין השאר: "הוי אומת המייחדים את השם, בל יפגע בהם אף אחד, כי הללו אנשי חסותו של האל, ואנשי חסותו של שליחו, ואנשי חסותו של אמיר המאמינים." אחר-כך כתב פרוטוקול על מה שקרה, וחתמו עליו חכמי הדת והשיחיים, וכתב הפקיד המוסמך לדבר את האיסור שיצא עליהם מטעם השופט השאפעני וכתב, כי השופט החנפי נתן תוקף לאיסור הנזכר. אך כאשר עמד השופט החנפי על הפרוטוקול, הכחיש שנתן תוקף לכך, ולא חתם על הפרוטוקול. ונסגר בית-הכנסת, ונאסר על היהודים להיכנס אליו ולערוך בו פולחן לפי מנהגם. היהודים הביאו את עניינם לפני הסולטאן והודיעו את אשר קרה להם בירושלים, ועל האיסור נגדם להשתמש בבית-הכנסת שלהם. הסולטאן ציווה לערוך מושב בית-דין במדרסה אלצלאלחיה ברחוב ב. י. אלקצרין,¹⁶ לעיין בדבר ולערוך דין-

וחשבון. במושב בית-הדין השתתפו השופטים הראשיים של ארץ מצרים --- וקבוצה של סגני שופטים וחכמי הלכה. נקרא הפרוטוקול שנכתב בירושלים הנאצלה, והתנהל ביניהם דיון בעניין זה, ועיינו באיסור שיצא על היהודים מטעם השופט השאפעי בירושלים להשתמש בו בתור בית-כנסת, ושוחחו חכמי הדת על כך. אחר-כך הורו השופט השאפעי הראשי והשופט החנפי הראשי גם יחד, כי האיסור הנוכח אינו מספיק לשם הפקעה, והסכימו עמם בכך כל שלושת חכמי הדת הנוכחים, ואשר לשופטים הראשיים המאלכי והחנבלי, שניהם אמרו: "העניין הזה נוגע לשאפעים, ואין לנו מה להגיד בעניינו." על הצד החיצוני של הפרוטוקול שנכתב בירושלים נכתב תיאור מהלך מושב בית-הדין באלצאלחיה ודברי השופטים של מצרים וחכמי הדת שלה באופן הזה. אחר-כך יצאה פקודת הסולטאן למפקח ההקדשים, לנציב הסולטאן בירושלים ולשופטים לערוך מושב בית-דין בירושלים הנאצלה ולהוציא אל הפועל את אשר הורו שופטי מצרים וחכמי הדת שלה. ונשלחו הפקודה והפרוטוקול בדי בֶּשׁ יר, הרץ של הסולטאן, והוא עבד שחור. הוא בא לירושלים הנאצלה והציג את הצו בפני השופטים. נערך מושב בית-דין במסגד אלאקצא,¹⁷ מול שער המפקח,¹⁸ אצל עץ המיש שתלויה עליו שלשלת-ברזל. והשתתפו במושב בית-הדין מפקח ההקדשים נאצר אלדין בן אלנשאשיבי, נציב הסולטאן, האמיר גֶּמֶ ק, השופט שהאב אלדין בן עביה השאפעי, השופט חיר אלדין בן עמראן החנפי, השיח' ברהאן אלדין אלנצארי והשיח' אבו אלעזם בן אלח' – והוא אשר עורר את העניין הזה – וקבוצה מחכמי ההלכה, הנכבדים, האנשים הנעלים והפשוטים, והיה זה יום שזכרו לא ימוש. נקראה הפקודה הנאצלת, אחר-כך נפתח הפרוטוקול ונקרא את אשר נכתב על גבו במצרים, עם חוות-דעתם של חכמי הדת שבה, כי האיסור שיצא מטעם השופט השאפעי בירושלים הנאצלה אינו מספיק לסלק את יד היהודים. אך כאשר שמע השופט שהאב אלדין בן עביה את הדברים הללו, גער ביהודים שנכנסו קודם למסגד, בהתאם לרשות שקיבלו לשם כך, ועמדו במעגל בין המוסלמים – ואמר השופט: "אשר לדברי חכמי הדת של מצרים כי האיסור הזה אינו מספיק לסילוק יד, הריני מסכים לכך. אני לא הפקעתי אותו מרשותם, אלא רק אסרתי עליהם להשתמש בו בתור בית-כנסת, והוא נשאר בידיהם. והתרתי להם, כי ישתמשו בו בתור חנות." והיה תקיף בכך, ואמר, בין היתר: "אסרתי עליהם להשתמש בו בתור בית-כנסת, והריני עומד על איסור זה עד אשר אפגוש את האל." והביא למושב בית-הדין את העדים והם: השיח' אבו אלעזם בן אלחלאוי, שמס אלדין מחמד בן נאצר אל סבאן, נאצר אלדין מחמד בן אלדמשקי, עלי בן נציר אלבנא וחיליל בן עליאן ואחרים, והם העידו אצל השופט השאפעי, כי בית-הכנסת הוקם תחת שלטון האסלאם, והעיד השופט על עצמו פעם שנייה, שהוא אסר על היהודים להשתמש בו בתור בית-כנסת, והוא כתב על כך תשובה לסולטאן, ונסע השליח מירושלים הנאצלה עם התשובה. והיה זה בחודש ד' אלקעדה הקדוש,²⁰ ויבוא סיום המאורע הזה בין מאורעות השנה הבאה, אם ירצה האל יתעלה.

ספרות: S. Munk, Palestine, Paris 1855, p. 644; גרץ ושפ"ר, ו, עמ' 304; "י"י יהודה, "קורות בית הכנסת של הרמב"ן ז"ל", ירושלים, ג (תרמ"ט), עמ' 72–86; אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 402–415; גויטיין, אבן עובייה, עמ' 18–32.

- 1 שנת 878ל'ה ג'ירה / 1473 לסה"נ.
- 2 כלומר, מצדו הדרומי של בית-הכנסת.
- 3 אוקטובר-נובמבר 1473.
- 4 המצב לפני התמוטטות הבית היה כדלהלן: לאורך צדו המזרחי של הרחוב הראשי – הוא רחוב היהודים – ניצבו שני בתים שהיו רכוש יהודי: בית ההקדש ובית הכנסת שמצפו לו. מאחורי בית ההקדש ולאורך הצלע הדרומית של בית-הכנסת ניצב המסגד. בית ההקדש היהודי חסם את הדרך מן המסגד אל הרחוב הראשי, ולכן היתה הגישה אל המסגד דרך סימטה שבאה מדרום והתמשכה ממזרח לרחוב היהודים ובמקביל לו. לאחר התמוטטות בית ההקדש ניסו המוסלמים להשתלט על הבית החרב כדי לפתוח דרך ישירה אל המסגד מן הרחוב הראשי. בעקבות כשלונם בבית-המשפט ערערו קנאים מוסלמים על פסק-הדין (וראה להלן).
- 5 אחמד בן מחמד בן עביהש האב אלדין, השופט השאפעי בירושלים. ראה עליו: אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 403 ואילך; גויטיין, עמ' 18–19 (וראה גם להלן, מס' 206–208).
- 6 נובמבר-דצמבר 1473.
- 7 הוא הסולטאן קאית ביי.
- 8 על עניין חידוש בית-הכנסת ראה להלן, מס' 208 הערה 48.
- 9 יאנואר-פברואר 1474.
- 10 מדרסה זו נוסדה בימי נציבותו של תַּנְבֵּז, מושל סוריה וארץ-ישראל בשנת 1328/9. ראה: דרורי, ירושלים בתקופת הממלוכים, עמ' 163 ומפה מס' 184.
- 11 המפקח על ההקדשים של הר-הבית ומערת-המכפלה. לעתים מילא הנציב עצמו את התפקיד הזה. וראה: אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 404, הערה 16; דרורי, שם, עמ' 168–169.
- 12 נאצר אלדין מחמד בן רגיב אלנשאשיבי. ראה עליו: אשתור, שם, הערה 17.
- 13 הוא נג'ים אלדין, אבו עבדאללה, מחמד בן עבד אלרחמן בן אברהים בן עבד אלרחמן. עליו ועל משפחת בנו ג'מאעה בירושלים ראה: אשתור, ירושלים, עמ' צחק. על מדרסת אלצאלחיה – כנסיית ס"ט אנה לשעבר – ראה: דרורי, שם, עמ' 163.

- 14 ראה עליו: אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 405, הערה 18. וראה גם להלן, מס' 207 והערה 4 שם.
- 15 הוא, כנראה, ר' יעקב בן משה סגן הנגיד – "וויצו נגיד" – שמזכיר אותו משולם מוולטרה בעדות מירושלים משנת 1488 (וראה להלן, מס' 225 והערה 11 שם). וראה: גויטיין, אבן עובייה, עמ' 21.
- 16 רחוב בקאהיר.
- 17 שם זה מתייחס לכל רחבת הר-הבית, על מסגדיה ואתריה השונים.
- 18 כלומר, "שער המשגיח", הנמצא בחומה המערבית של ה"חרם". מקום מגוריו של נאטיר אלחרמיני (וראה לעיל, הערה 11) היה בבניין סמוך לשער, ומקום פעולתו היה בין עמודי הסטיו המערבי, סמוך לשער. ראה: דרורי, מפת ירושלים, עמ' 168–169 והערה 107 שם.
- 19 ראה עליו להלן, מס' 206, הערה 7.
- 20 מארס-אפריל 1474.

שנת 1474

ירושלים, מס' 205

وفيها ورد مرسوم السلطان على الامير ناصر الدين بن النشاشيبي ناظر الحرمين بتمكين اليهود من كنيستهم وعدم معارضتهم على عادتهم فمكثوا منها ودخلوا اليها لعنة الله عليهم وحصل المسلمين بذلك نكابة فان اليهود اظهروا السرور بذلك وعلقوا بما استور واوقدوا القناديل ومضى الامر على ذلك ---

מקור ג: גיר אלדין, ב, עמ' 304.

תרגום

ובה בשנה ההיא¹ הגיעה פקודת הסולטאן לאמיר נאצר אלדין בן אלנשאשיבי, מפקח ההקדשים,² לאפשר ליהודים להשתמש בבית-הכנסת שלהם ולא להפריע להם לנהוג כמנהגם. אז ניתן להם להשתמש בו, ונכנסו אליו תחול עליהם קללת האל! ונפגעו המוסלמים על-ידי כך, כי היהודים הפגינו את שמחתם על כך ותלו בו וילונות והדליקו מנורות, והמצב נמשך כך.

ספרות: ראה לעיל, מס' 204.

- 1 שנת 879 להגירה 1474/5 לסה"נ. הפקודה הגיעה בחודש רמצאן / יאנואר-פברואר 1474 (וראה לעיל, מס' 204 והערה 9 שם).
- 2 על האיש ומשרתו ראה שם, הערה 11.

שנת 1474

ירושלים, מס' 206

وفيها في شهر ربيع الآخر ورد مرسوم السلطان الى ناظر الحرمين ناصر الدين بن النشاشيبي ونظيره للامير حقمق نائب السلطنة مضمون كل منهما انه اتصل بمسامعنا الشريفة ان بعض الفقراء بالقدس الشريف كتب كتابا الى القاهرة يذكر فيه ان كنيسة اليهود بالقدس الشريف محدثة وان علماء الاسلام افتوا بعدم ابقائها وان اليهود قاموا بمبلغ له صورة للخزائن الشريفه حتى مكثوا من كنيستهم والدخول اليها بسبب ما بذلوه من المال للخزائن الشريفة فعز ذلك على مواطننا الشريفة ومرسومنا ان يتقدم المجلس بتحرير هذا الامر ومن تكلم به وتجهيز القاضي الشافعي والشهود الذين شهدوا فيها الى الابواب الشريفة لتنظر في ذلك وأحضر كل من المرسومين على يد بشير الساعي فعقد مجلس بالمسجد الاقصى

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

עלי המסגרת הכתובה عند باب جامع المغاربة وكان اذا ذاك عليها شجرة ميس فقلعت ونبت مكانها الان شجرة تين --- و كنت حاضرا ذلك المجلس وطلب جماعة من مشايخ الصوفة --- وسئلوا عن هذا الكتاب المحكى لفظه في مرسوم السلطان فانكر كل منهم انه كتب هذا الكتاب وحلف بالله العظيم انه لم يكن سمعه الا من لفظ المرسوم الشريف وكتب محضر باعادة الجواب على السلطان --- وكتب فيه ان العلماء والفقهاء حلفوا بالله العظيم انهم لم يكونوا كتبوا ذلك ولا علموا --- ومن جملة ما كتبه القاضي الشافعي ولو علمت بهذا القاتل لعزرتة تعزيرا --- و جهز هذا المحضر الى السلطان على يد قاصده بشير الساعي فلم يرض السلطان بذلك ورسم بطلب القاضي الشافعي الى القاهرة فحضر هجان بطلبه بسبب ذلك وبطلب ناظر الحرمين ايضا فتوجهها من القدس في ثمار الاثنين ثاني عشر جمادى اللآخرة وكان الشيخ ابو العزم بن الخلاوي حال القاضي الشافعي بالقاهرة يتكلم في أمر الكنيسة فانه هو الذي أثار هذه الفتنة من أولها فلما وصل ناظر الحرمين والقاضي الشافعي الى منزلة بئر العبد قبل وصولهما الى قطبه لقيهما الشيخ العزم والسيد الشريف محمد بن عفيف الدين الابجي الحسيني وهما متوجهان الى القدس الشريف فتكلما مع القاضي الشافعي وقالوا له ان السلطان لم يطلبك وقد فوض النظر في امر الكنيسة للسيد الشريف المشار اليه وهو متوجه الى القدس لتحرير امرها فرجع القاضي صحبتهما من بئر العبد ودخلوا الى القدس في يوم السبت ثاني شهر رجب .

מקור ג: גיר אלדין, ב, עמ' 305-306.

תרגום

ובה בשנה ההיא בחודש רביע אל-אחאיר¹ הגיעה פקודת הסולטאן אל מפקח ההקדשים, נאצר אלדין בן אלנשאשיבי, ופקודה דומה הגיעה אל האמיר ג'קמק, נציב הסולטאנות. תוכנה של כל אחת מהן היה, כי "הגיעה לאוזנינו המלכותיות הידיעה, כי אחד הסגפנים בירושלים כתב מכתב לקאהיר בציינו בו, כי בית-הכנסת של היהודים בירושלים הנמצלה הוקם לאחר הכיבוש המוסלמי, וכי חכמי האסלאם הורו הלכה, כי אין להשאירו, וכי היהודים שילמו סכום הגון לאוצר הסולטאנות עד שהותר להם (להשתמש) בבית-הכנסת שלהם ולהיכנס אליו בזכות הכסף אשר נתנו לאוצר הנמצל. קשה היה לנו לקבל את הדבר, ואנו פוקדים, כי מושב בית-הדין יערוך בדיקה בעניין הזה וב(קביעת זהות האנשים) שדיברו בעניין זה, וכי יש לשלוח את השופט השאפעי והעדים שהעידו על-אודותיו² (אלינו) אל השערים הנמצלים כדי שנעיין בעניין זה." וכל אחת מהפקודות הובאה על-ידי בשיר, הרץ של הסולטאן. אז נערך מושב בית-דין במסגד אל-אקצא, על האצטבה של אבן שליד שער מסגד המגרבנים.³ אז היה עליה עץ-מיש, אך (לימים) נעקר, וכעת צמח במקומו עץ-תאנה --- ונכחתי במושב בית-דין זה. כמה מן השיחים של הצופים⁴ התבקשו (לבוא) --- ונשאלו על המכתב הזה, שהובא כלשונו בפקודת הסולטאן. אך כל אחד מהם הכחיש שכתב את המכתב הזה ונשבע באל הגדול, שהוא לא שמע על זאת אלא מדברי הפקודה הנמצלת. נכתב פרוטוקול שהוא מתן תשובה לסולטאן --- ונכתב בו, שחכמי הדת והסגפנים נשבעו באל הגדול, שהם לא כתבו זאת ואינם יודעים --- ובכלל הדברים שכתב השופט השאפעי:⁵ "לו ידעתי מי האיש הזה האומר, הייתי מעניש אותו" --- הפרוטוקול הזה נשלח אל הסולטאן בידי שליחו בשיר הרץ. אך הסולטאן לא שבע נחת מכך וציווה לדרוש את (בואו של) השופט השאפעי לקאהיר. בשל כך בא (ירושלימה) רוכב על גמל כדי לדורשו, ולדרוש גם את מפקח ההקדשים. ונסעו שניהם מירושלים הנמצלה ביום שני, שנים-עשר בג'מאדא אל-אחאיר⁶. והשיח' אבו אלעזם בן אלחלאוי,⁷ דודו של השופט השאפעי מצד אמו, היה בקאהיר ודיבר בעניין בית-הכנסת, שהרי הוא-הוא שעורר את המהומה הזאת מראשיתה. כאשר הגיעו מפקח ההקדשים והשופט השאפעי לתחנת ביר אלעבד,⁸ לפני הגיעם אל (תחנת) קטיה, פגשו אותם השיח' (אבו) אלעזם והסייד השריף מחמד בן עפיף

אלדין אלאבמי אלח.ס.יני, כששניהם נוסעים לירושלים הנמצלה. שניהם דיברו עם השופט השאפעי ואמרו לו, כי הסולטאן אינו דורש אותך, וכבר הפקיד את העיון בעניין בית-הכנסת בידי הסייד השריף הנזכר, והוא נוסע לירושלימה כדי לבדוק את עניינו (של בית-הכנסת). אז חזר השופט בלוויית שניהם מביר אלעבד, והם נכנסו לירושלים ביום שבת, שני בחודש רג'ב¹⁰

ספרות: ראה לעיל, מס' 204.

- 1 שנת 879 להג'רה / אוגוסט-ספטמבר 1474 לסה"נ.
- 2 על-אודות בית-הכנסת.
- 3 גאמעאלמע אר. בה, המסגד של שכונת המגרבים שבדרום-מערב הר-הבית. על שכונה זו, שייסדה מהגרים מספרד ומצפון אפריקה בימי צלאח אלדין, ראה: דרורי, ירושלים בתקופת הממלוכים, עמ' 172.
- 4 מיסטיקנים מוסלמים.
- 5 ראה עליו לעיל, מס' 204, הערה 5.
- 6 24 באוקטובר 1474.
- 7 ראה עליו: אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 405, הערה 19. היה דודו של השופט השאפעי אבן עביה (לעיל, מס' 204, הערה 5). שניהם היו גורמים מרכזיים בהרס בית-הכנסת, ראה להלן, מס' 207, ליד הערה 8.
- 8 תחנת דרכים ליד "דרך-הים", באמצע הדרך בין אלעריש לקנט. רה.
- 9 ראה עליו: אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 406, הערה 23.
- 10 12 בנובמבר 1474.

שנת 1474

ירושלים, מס' 207

זכר הدم הכניסה: ثم في يوم الاثنين رابع شهر رجب عقد مجلس بالمدرسة التنكزية حضره شيخ الاسلام كمال الدين بن أبي شريف والشيخ برهان الدين الانصاري والامير حقمق نائب السلطنة والقاضي الشافعي شهاب الدين بن عبية والقاضي الحنفي شمس الدين الديري والسيد الشريف محمد بن عفيف الدين ودار الكلام بينهم وحصل البحث بين الشيخ كمال الدين بن أبي شريف والشيخ برهان الدين الانصاري الخليلي وانتشر الكلام بينهما فان شيخ الاسلام يقول لا وجه لمنع اليهود من كنيستهم بغير مسوغ شرعي ويرى ان شهادة من شهد بحدوثها بغير مستند شرعي يستند اليه في شهادته لا تقبل والشيخ برهان الدين الانصاري كان من جملة القائمين في منع اليهود بترجيح شهادة من شهد بحدوثها فلما حصل البحث بينهما قصد الشيخ برهان الدين الانصاري نصرة قوله فكان من جملة لفظ شيخ الاسلام له لا تبحث معي بحث خليلي وكان مجلساً حافلاً آخره ان القاضي الشافعي اشهد عليه بمنع اليهود من اتخاذها كنيسة كما تقدم اولاً وثانياً واتصل اشهاده بذلك بالقاضي الحنفي وكتب محضر بذلك ثم في آخر ذلك اليوم بعد العصر توجه الشيخ محمد بن عفيف الدين ومن معه الى الكنيسة وأمر بهدمها فشرع المسلمون في هدمها فهدم غالبها ثم في ثاني ذلك اليوم هدم باقيها وكان يوماً مشهوداً وشرع الشيخ ابو العزم يجرس الناس على الهدم ويقوي عزمهم وكلما ثار الغبار من التراب على رؤوس الناس وأتواهم ينفضه عنهم. بمندبل في يده ويقول هذا غبار الجنة تثابون على هذا الفعل في الجنة ثم توجه الشيخ ابو العزم

בالحضر الى القاهرة وتوجه اليهود للشكوى للسلطان فلما علم السلطان بذلك وانهم افتاتوا عليه وهدموا الكنيسة بغير مرسومه غضب غضباً شديداً وأمر بالقبض على الشيخ أبي العزم وكان يوم وصوله للقاهرة فبلغه الخبر فاختفى من حينه واستمر مختفياً الى ان توجه الى مكة المشرفة وأقام بها بقية عمره الى ان توفي بها في شهور سنة ثلاث وثمانين وثمانمائة ثم رسم السلطان بطلب القاضي شهاب الدين عبيد الشافعي والشيخ برهان الدين الانصاري والشهود الى القاهرة فبادر القاضي الشافعي وسافر من القدس قبل وصول المرسوم فلما وصل الى مدينة غزة صادف وصول المرسوم لنائب غزة الامير يشبك العلاتي وعلم ان القاضي الشافعي وصل الى غزة فقبض عليه وتركه في الترسيم بغزة ثم ركب وحضر الى القدس في يوم الاحد تاسع شعبان وجلس بالرواق العلوي الذي عند دار النيابة بجوار منارة الغوامة وأبرز من يده المرسوم الشريف يتضمن اعلامه انه اتصل بالمسامع الشريفة ما وقع من هدم كنيسة اليهود بالقدس الشريف فالجناب العالي يتقدم من فوره قبل وضع هذا المثال الشريف من يده ويتوجه بنفسه الى القدس الشريف ويقبض على القاضي الشافعي والشيخ برهان الدين الانصاري وولديه وأبي العزم وشمس الدين بن ناصر الدين الدمشقي الحوراني ويجهزهم الى الابواب الشريفة محتفظاً بهم فطلب الجماعة فهرب ابن ابي العزم وهو المكئي بأبي اليمن وقبض على بقية الجماعة وهو الشيخ برهان الدين الانصاري ومن ذكر في المرسوم ووضعوا في الحديد ما عدا الشيخ برهان الدين وتوجه بهم من القدس الشريف الى غزة ثم جهزهم وصحبهم القاضي الشافعي الى القاهرة صحبة قاصد وهو رجل من اعوان الظلمة اسمه اسماعيل الكافري فوصلوا الى القاهرة في أواخر شعبان ووقفوا للسلطان وهو جالس بالحوش في محل خلوة فأمر بضرب القاضي أولاً ثم الشيخ برهان الدين الانصاري ومن معهما ضرباً مؤلماً ما عدا ابن الدمشقي وابن عليان وابن نصير فان السلطان رآهم من الشيوخ الهرمين فعفا عنهم ولما ضرب الشيخ برهان الدين الانصاري شرع يقول سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر لا يزيد على ذلك فألح السلطان عليه بقوله قل لي الحق فقال له الحق ما اقول وشرع في التسييح والتهيل على ما هو فيه الى ان فرغ من ضربه ونهض وهو يذكر الله ثم سلمهم للوالي الامير يشبك بن حيدر وتركهم عنده في الترسيم ثم في أوائل شهر رمضان عقد مجلس بمثل الامير يشبك بن مهدي الدوادار الكبير وحضره قضاة القضاة الاربعة بالديار المصرية المتقدم ذكرهم وحضر من العلماء الشيخ امين الدين الاقصراني الحنفي وهو من المساعدين للمسلمين وحضر جماعة من العلماء ممن أفتى بعدم جواز هدم الكنيسة وتعزير من افتات على الامام بالمهدم بغير اذن شريف منهم الشيخ سراج الدين العبادي الشافعي والشيخ جلال الدين البكري الشافعي والقاضي شهاب الدين المغربي المالكي قاضي الجماعة بالمغرب وهو الذي تولى كبرها وأظهر التعصب لليهود وأفحش --- و كان يوماً

מהולاً بنصره اليهود على المسلمين ودار الكلام بين العلماء وحصل البحث بينهم وبقي الفقهاء احزاباً منهم من ينتصر للمسلمين ومنهم من يساعد اليهود --- وكان الامر بالقدس الشريف كذلك --- ثم سئل القاضي شهاب الدين بن عبيدة عن المنع الصادر منه ما وجه وما مستنده فيه فقال ما أدري ما أقول فقال له القاضي زين الدين بن مزهر كاتب السر الشريف قطع الله يدك ورجلك وأغلظ عليه في القول وشرع الامير يشبك الدوادار الكبير يهدده وطال الكلام والتزاع بين الفقهاء وآخر الامر ان قاضي القضاة الشافعي بالديار المصرية ولي الدين الاسيوطي استخلف القاضي شهاب الدين بن عبيدة في الحكم ورجع عن المنع الصادر منه بالقدس لما تبين له من فساده وحكم بصحة الرجوع الصادر من نفسه ونفذ على خلفاء الحكم العزيز بالديار المصرية من المذاهب الاربعة وافتي جماعه من علماء الشافعية والحنفية بمصر بجواز اعادة الكنيسة ومن جملة من افتي قاضي الجماعة المغربي فانشد فيه بعضهم .

وكان ذلك جهلاً

تفتى بعود كنيس

والله ما انت الا

وتدعى فرط علم

وانشد الناس ابياناً كثيرة في معنى ذلك ووقع القدح في حق الشيخ سراج الدين العبادي وانشدوا فيه واخبرت ان بعضهم كتب على باب منزله ولن ترضى عنك اليهود ولا النصارى حتى تتبع ملتهم وكانت فتنة فاحشه فالحكم لله العلي الكبير واستمر المسلمون في الترسيم عند الوالي الى ان روجع السلطان في امرهم فرسم باخراج القاضي الشافعي والشيخ برهان الدين وانهما لا يسكنان القدس الا بأذن شريف وأفرج عنهم اجمعين فالقاضي سافر من القاهره بعد صرح السلطان بعزله في وجهه فوصل الى مدينة الرملة في يوم السبت رابع عشرين ذي القعدة وتوجه الى دمشق وأقام بها الى يومنا وهو حي يرزق الشيخ برهان الدين استمر في القاهرة الى سنة ثمان وثمانين وثمانمائة ثم سافر الى مدينه سيدنا الخليل عليه السلام وأقام بها الى ان توفي في شهور سنة ثلاث وتسعين وثمانمائة كما تقدم في ترجمته ويأتي ذكر اعادة الكنيسة وبنائها وما وقع في ذلك السنة الآتية ان شاء الله تعالى .

מקור ב ג'יר אלדין, ב, עמ' 307-310.

תרגום

סיפור הריסת בית-הכנסת: אחר-כך ביום שני, הרביעי בחודש רג'ב,¹ נערך מושב בית-דין במדרסה אל-תנפ זיה.² נכחו בו שיחי' אלאסלאם כמאל אלדין בן אבו שריף,³ השיח' ר' האן אלדין אל-אנצארי,⁴ האמיר ג'יקמק נציב הסולטאנות, השופט השאמעי ש' האב אלדין בן ע'ב'יה,⁵ השופט החנפי שמש אלדין אלדירי⁶ והסייד השריף מחמד בן עפיף אלדין.⁷ נערך ביניהם דיון, והתנהל ויכוח מעמיק בין השיחי' כמאל אלדין בן אבו שריף ובין השיחי' ברהאן

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

אלדין אלאנצארי אלחילילי, והתפרסם הוויכוח ביניהם: שיח' אלאסלאם אמר, שאין שום דרך למנוע את היהודים (מלהשתמש) בבית-הכנסת שלהם בלי טעם חוקי, ודעתו היתה, שאין לקבל את עדותו של מי שהעיד שהוקם (לאחר הכיבוש המוסלמי) בלי להישען בעדותו על שום מיסמך חוקי. השיח' ברהאן אלדין אלאנצארי נמנה עם מי שעמדו על כך, כי יש למנוע את היהודים (מכך) על-פי הכרעת עדותו של מי שהעיד שהוקם (אחרי הכיבוש המוסלמי). וכאשר התנהל הוויכוח ביניהם, רצה השיח' ברהאן אלדין אלאנצארי כי דעתו תנצח, אך בכלל הדברים שאמר לו שיח' אלאסלאם היה "אל תנצח אתי כדרך אנשי חברון!" והיה זה מושב חשוב, והוא נסתיים בכך שהשופט השאפעי העיד על עצמו, כי ימנע מן היהודים להשתמש בו בתור בית-כנסת, כפי שכבר קרה ונשנה. עדותו (של השופט השאפעי) בעניין זה הצטרפה (לעדויות) של השופט החנפי ונכתב על כך פרוטוקול. אחר-כך, בסופו של אותו היום, אחר תפילת הערב, פנה השיח' מחמד בן עפיף אלדין עם אנשים שהיו עמו אל בית-הכנסת וציווה להורסו. החלו המוסלמים להחריבו, ואז נחרב רובו. אחר-כך, למחרת היום ההוא, נהרסה שאריתו. והיה זה יום שזכרו לא ימוש, והחל השיח' אבו אלעזם⁸ להסית את האנשים להרוס ולאמץ את נחישותם, ובכל פעם שעלה אבק העפר על ראשי האנשים ובגדיהם, היה מנער אותו מעליהם במטפחת שבידו ואומר: "זהו אבק גן-העדן, תקבלו שכר על המעשה הזה בגן-העדן." אחר-כך נסע השיח' אבו אלעזם עם הפרוטוקול לקאהיר, ונסעו היהודים כדי להתלונן בפני הסולטאן. כאשר נודע הדבר לסולטאן שהם⁹ עברו על דבריו והרסו את בית-הכנסת בלי פקודתו, כעס מאוד, וציווה לאסור את השיח' אבו אלעזם, והיה זה ביום הגיעו לקאהיר. הגיעה אליו הידיעה, והוא התחבא מיד, והסתתר עד נוסעו למכה הנאצלה, ובילה בה את שארית חייו, עד שנפטר בה באחד מחודשי שנת שלוש ושמונים ושמונה מאות¹⁰ אחר-כך ציווה הסולטאן לחפש את השופט ש. האב אלדין בן עביה השאפעי, את השיח' ברהאן אלדין אלאנצארי ואת העדים ולהביאם לקאהיר. השופט השאפעי מיהר לנסוע מירושלים לפני בוא הפקודה, אך בהגיעו לעיר עזה, הגיעה באותה עת הפקודה לנציב עזה, האמיר ישפך אלע לאי. ונודע (לנציב), כי השופט השאפעי הגיע לעזה, ואז עצר אותו, והשאיר אותו במעצר-בית בעזה. אחר-כך נסע (נציב עזה), וביום ראשון, תשעה בשעבאן,¹¹ בא לירושלים וישב בסטיו העליון אשר אצל מושב הנציבות,¹² בשכונת לצריח (מסגד) אלעיואנמה,¹³ והציג את הפקודה הנאצלת, אשר בין היתר מביאה לידיעתו, כי "הגיע לאוזניים הנאצלות מה שקרה בעניין הריסת בית-הכנסת של היהודים בירושלים הנאצלה. לפיכך על הוד מעלתו לחוש מיד, בטרם יניח את הפקודה הנאצלת הזאת מידו, לנסוע בעצמו לירושלים הנאצלה ולאסור את השופט השאפעי, את השיח' ברהאן אלדין אלאנצארי ושני בניו, את אבו אלעזם, את שמש אלדין בן נאצר ואת נאצר אלדין אלדמשקי אלח'ראני ולשלוח אותם תחת משמר (אלינו) אל השערים הנאצלים." הוא דרש את האנשים האלה, אך אבן אבו אלעזם, המכונה "אבו אלימן", ברח. ושאר האנשים נאסרו, והם: השיח' ברהאן אלדין אלאנצארי ומי שזכרו בפקודה, והושמו באזיקים, מלבד השיח' ברהאן אלדין. ונסע (הנציב) עמם מירושלים לעזה. אחר-כך שלח אותם, יחד עם השופט השאפעי, לקאהיר בלוויית הקשת הנמנה עם עוזריהם של בני העוולה, ושמו אסמאעיל אלפארי. הם הגיעו לקאהיר בשליש האחרון של שעבאן¹⁴ והתייצבו בפני הסולטאן כשהוא יושב באלחוש¹⁵ במקום מבודד, ואז ציווה להלקותם. תחילה הולקה השופט, ואחר-כך השיח' ברהאן אלדין אלאנצארי והאנשים שעמם, מלקות מכאיבות, פרט לאבן אלדמשקי, אבן עליאן ואבן נציר,¹⁶ כי הסולטאן סבר שהם שיחיים ישישים, ולפיכך מחל להם. וכאשר הולקה השיח' ברהאן אלדין אלאנצארי, החל להגיד: "השבח לאל, ותהילה לאל, ואין שום אל מבלעדי אלה, ואללה הוא הגדול ביותר", בלי להוסיף על כך (דבר). והפציר בו הסולטאן באומר: "הגד לי את האמת." אך הוא אמר לו: "האמת היא מה שאני אומר." והחל לקרוא "השבח לאל" ו"אין שום אל מבלעדי אלה" עד שסיימו להלקותו, וקם כשהוא משבח את האל. אחר-כך מסר אותם הסולטאן לראש המשטרה האמיר ישפך. בן חידר והשאיר אותם במעצר בית. אחר-כך, בשליש האחרון של חודש רמצאן, נערך מושב בית-דין בביתו של האמיר ישפך. בן מהדי, הד' ואדאר הגדול,¹⁷ ונכחו בו ארבעת השופטים הראשיים של ארץ מצרים שזכרו לעיל. ומבין חכמי הדת נכח השיח' אמין אלדין אלאקצראני החנפי, הנמנה עם המסייעים למוסלמים (הירושלמים). ונכחה (גם) קבוצה מחכמי הדת שפסקו, כי אין להתיר את הריסת בית-הכנסת, וכי יש לייסר את מי שעברו על דברי האמאם בהורסם (אותו) בלי היתר נאצל, ובכללם השיח' סראגי אלדין אלעבאדי השאפעי, השיח' גילאל אלדין אלבכרי השאפעי,¹⁸ השופט שהאב אלדין אלמ' ערבי המאלכי, שופט העדה במגרב, והוא הממונה על גדוליה (של העדה) והפגין קנאות למען היהודים ועשה דברים נבזים -- והיה זה יום מטיל אימה, בשל נצחון היהודים על המוסלמים --- ונערך דיון בין חכמי הדת והתנהל ויכוח ביניהם וחכמי ההלכה נשארו מפולגים: מהם העוזרים למוסלמים (הירושלמים), ומהם התומכים ביהודים --- וכך היה הדבר (גם) בירושלים --- אחר-כך נשאל השופט ש. האב אלדין בן עביה אודות האיסור שיצא מטעמו: מהי סיבתו ועל איזה מיסמך הסתמך בעניין זה, אך הוא אמר: "איני יודע לומר." אז אמר לו השופט זין אלדין בן מַזְהַר, ראש המזכירות המלכותית:¹⁹ "יחתוך האל את ירך ורגלך" ודיבר עמו קשות; ו(כך) החל האמיר ישפך, הדואדאר הגדול, לאיים עליו. וארכו הדברים והוויכוח בין חכמי ההלכה, ונסתיים העניין בכך שהשופט השאפעי הראשי בארץ מצרים, ג'י אלדין אלאסייטי, מינה שופט (אחר בירושלים) במקום השופט שהאב אלדין בן עביה, והוא חזר מן האיסור שיצא ממנו מאבן עביה בירושלים הנאצלה, משום שנתברר לו הפגם שבו, ופסק על תקפותו של (פסק) החזרה שהוצא על-ידו ולפסק ניתן תוקף על-ידי סגני השופטים בארץ מצרים מארבע אסכולות ההלכה. ופסקו כמה מחכמי הדת השאפעיים והחנפיים במצרים, כי יש להתיר את הקמת בית-הכנסת מחדש, ועם

הפוסקים נמנה שופט העדה המגרבית. ובעניין זה חיבר אחד מהם (מן המתנגדים) שיר: "אתה פוסק, כי יש לחדש את בית-הכנסת, וזוהי בורות; ותתיימר כי יש לך חכמה מופלגת. באלוהים, אינך אלא ---" וחיברו האנשים בתי שיר רבים בעניין זה, ופגעו בכבודו של השיח' סראג' אלדין אלעבאדי, וחיברו עליו בתי שיר. ונמסר לי, שאחד מהם כתב על שער ביתו: "בשום פנים לא יהיו היהודים מרוצים ממך, ולא הנוצרים, עד שתצטרף לעדתם." והיתה זו מלחמת-אחים מתועבת. אך המשפט הוא לאל הנעלה והגדול. ונשארו המוסלמים במעצר בית אצל ראש המשטרה עד שפנו לסולטאן בעניינם, והוא ציווה לגרש את השופט השאפעי והשיח' ברהאן אלדין (מעירם וגזר), שלא יגורו בירושלים אלא בהיתר נאצל והוא שיחרר את כולם. השופט נסע מקאהיר לאחר שהסולטאן הצהיר בפניו שהוא מפוטר. וביום שבת, העשרים וארבעה בדיו אלקעדה,²⁰ הגיע לעיר רמלה. (אחר-כך) נסע לדמשק, ושם הוא גר עד היום הזה, ועודנו חי ומתפרנס. השיח' ברהאן אלדין נשאר בקאהיר עד שנת שמונה ושמונים ושמונה מאות²¹ אחר-כך נסע לעיר סידנא אלח'ליל, (חברון), עליו השלום, וגר בה עד אשר נפטר באחד מחודשי שנת שלוש ותשעים ושמונה מאות,²² כפי שהזכרנו לעיל בתולדותיו. וסיפור הקמת בית-הכנסת מחדש, בנייתו ומה שקרה בקשר לכך יבוא בתוך מאורעות השנה הבאה, אם ירצה האל יתעלה.

ספרות: ראה לעיל, מסי' 204.

- 1 16 בנובמבר 1474. תיאור מקביל למאורעות המסופרים כאן ראה להלן, מסי' 208.
- 2 ראה לעיל, מסי' 204, הערה 10.
- 3 גדול חכמי המוסלמים בירושלים בשעתו. ראה עליו: אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 406, הערה 24; הנ"ל, ירושלים, עמ' קגקד.
- 4 ברהאן אלדין אבראהים בן עבד אלרחמן אלאנצארי אלס. עדי אלח'לילי השאפעי, הידוע בכינוי "אבן קוקב". חי בשנים 819–893 להגירה / 1487/1416-8/7 לסה"נ. מחכמי הדת המוסלמים בירושלים שפעלו להריסת בית-הכנסת של ירושלים בשנת 1474. ראה עליו: אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 405, הערה 18. והשווה להלן, מסי' 210.
- 5 ראה עליו לעיל, מסי' 204, הערה 5.
- 6 עליו ועל משפחת אלדירי בירושלים ראה: אשתור, ירושלים, עמ' ק-קא.
- 7 ראה עליו: אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 406, הערה 23.
- 8 ראה עליו לעיל, מסי' 206, הערה 7.
- 9 כלומר, המוסלמים של ירושלים.
- 10 1478–1479.
- 11 20 בדצמבר 1474.
- 12 "דאר אל-יאבה", מושב הנציבות. לפניו שכנה בניין המדרסה אל-ג'א'ליה, שהוקמה באמצע המאה הי"ד. סמוך לשנת 1430 נהפכה למושב הנציב. ראה: אשתור, ירושלים, עמ' עז; דרורי, ירושלים בתקופה הממלוכית, מפה, עמ' 196, מסי' 86.
- 13 נקראה "מנארת אלעיאנמה" על שם משפחת ב'נו עיאם. בני המשפחה התגוררו בשכונה שנשאה את שמם – ח'אר'ת בנו עיאם – ושם גם היה צריח המסגד הנזכר. ראה: אשתור, ירושלים, עמ' ק; דרורי, שם, מסי' 100–102.
- 14 1475. 8.1.1474–30.12.
- 15 חלק ממצודת קאהיר, מקום מושבו של הסולטאן.
- 16 שלושת הזקנים היו העדים הנוטריוניים שהעידו, כי בית-הכנסת נבנה בתקופה המוסלמית. וראה לעיל, מסי' 204.
- 17 האחראי לביצוע פקודות הסולטאן ולחלוקת הדואר המלכותי, שליח מלכותי ועוד. על תפקיד זה ראה: D. Ayalon, Studies in the Structure of the Mameluk Army. Bulletin of the School of Oriental and African Studies, XVI (1954), pp. 62–63
- 18 על שלושת האנשים: השיח' סראג' אלדין אלעבאדי, השיח' ג'לאל אלדין אלבכרי והשופט שהאב אלדין אלמע'רבי ראה להלן מסי' 208, הערות 44, 45, 46.
- 19 'באת ב'אלס ר', הממונה על הארכיון המלכותי והאחראי לחליפת-המכתבים הרשמית של הסולטאן.
- 20 1 באפריל 1475. הכוונה לשופט השאפעי אבן עביה, שהיה הגורם העיקרי להרס בית-הכנסת.
- 21 שנת 4/1483.
- 22 שנת 8/1487.

שנת 1474

ירושלים, מס' 208

(صفحة ٢، سطر ١٦) فانه لما قدر الله تعالى ما كان من هدم كنيسة اليهود بالقدس الشريف سنة تسع وثمانمئة على يد الشيخ الصالح ابي العزم محمد بن الخلاوي القدسي الشافعي رحمه الله تعالى بفتوى السيد الشريف شيخ الاسلام حافظ الأنام محمد علاء الدين بن عفيف الدين الشافعي وحضوره قدس الله تعالى سره وفتاوى جماعة من العلماء الأعلام أئمة الاسلام من اهل مصر والشام وحصل بسبب ذلك محنة لطائفة من المؤمنين وكنت من جملة من ابتلي معهم ألقى الله تعالى في خلدي بعد سنين أن اجمع كلام الأئمة في حكم هذه الكنيسة خصوصاً وغيرها من سائر الكنائس عموماً ولا يظن من عمص⁽¹⁾ عليه في دينه وتبدل الشك بيقينه ان اهل الله تعالى كانوا في ذلك على غير بصيرة على ان الأمام الاعظم دُلس عليه في امر المسلمين حتى أخطأ في الاجتهاد وأظفر بالمسلمين⁽²⁾ اهل العناد لان منبوذ المغرب القلشاني الملقب بقاضي الجماعة حذله الله وشقي عباد عُمر وذا الاختلال البكري الملقب نفسه بالجلال قاتلهم الله تعالى كانوا رؤساء جهالا سُئلوا فأفتوا بغير علم فضلوا وأضلوا وخمد بعض القضاة وجبن وداهن بعض المنافقين وافترى بعض الظالمين وكانت هذه المفسدة العظيمة التي ما سمع بمثلها ---

(صفحة ٥، سطر ١٠) فأنهم اعترفوا بأنها مشترة اشتراها آباؤهم وأجدادهم من مدة سبعين سنة او ثمانين وكان ذلك بحضرة الجم الغفير من العلماء والصلحاء وسائر المسلمين بالمسجد الأقصى الشريف بحيث لا يسعهم انكار هذا الاقرار لكثرة من سمعه منهم ولعمري ان هذا هو عين الحدوث فانا لا نعتمد الحدوث الا ان تكون بعد الهدنه والفتح سواء قرب عهد ذلك ام بُعد وقد التبس ذلك على بعض من الأمراء فقال كيف يقولون حادثه وهي من سبعين او ثمانين سنة وقضاة الاسلام والعلماء جلوس سكوت ما منهم من نبس⁽³⁾ كلمه ليست شعري ما أسكتهم عن الحق أخافوا ضرب الرقاب ام أمِنوا من الله العقاب ---

(صفحة ١١، سطر ١) وقد آن ان اذكر قصة الكنيسة التي كانت بسببها المحنة التي هي عند الله موجبة للتراخي ان شاء الله تعالى وذلك انه ورد مرسوم سلطاني بسماع البينة باحداثها وهدمها فحضر جمع من المسلمين بالمدرسة التنكزية بالقدس الشريف وحضر طائفة من الفقهاء ونائب الباب وناظر الحرم وكان نائب الباب رجلاً قليل الهيبة في قلوب الناس والناظر يقرب منه في اللين فأراد العوام المبادرة الى هدمها لما يعلمون من حدوثها فانها كانت اصطبيل دواب وفيه مذاود الخليل يرى ذلك لكل احد الى حين هدمها فتروى القضاة في شأنها وطلبوا اليهود وسألوهم من امرها فأقروا بحضرة الخاص و العام انها مشتري من المسلمين اشتراها آباؤهم بمكاتيب شرعية من مدة تزيد على سبعين او ثمانين سنة وان المشتري

עند אשיאחמם המתכلفים עליה⁽⁴⁾ بالديار المصرية فاهم هم اصحاب الحق في ذلك فقلت لهم انتم اعترفتم بأنها حادثه وقد منعتمكم من الاجتماع فيها وان وافق زعماءكم الذين تشيرون اليهم وتزعمون انها لهم بما اعترفتم به هدمتها وإلا سمعت البينة ورتبت الحكم عليها وانفض⁽⁵⁾ المجلس على ذلك ولم يكن في المجلس حينئذ من اذا شهد ساع⁽⁶⁾ الحكم بشهادته اذ غالب من به عوام واحداث وغرباء وأما المشايخ الذين يعلمون حدوثها من أكابر الناس الاتقياء لم يكن في ذلك المجلس منهم احد وضاق الوقت عن احضارهم فانه كان في رمضان وآخر النهار وكل واحد منهم مشغول بالعبادة في ذلك الوقت الشريف من تلاوة واعتكاف وغير ذلك وما ظن أحد ان المنافيين يختلفون⁽⁷⁾ بامر هذه⁽⁸⁾ الخسيصة حتى دسوا في ذلك الف دسيصة ولقوا الله تعالى بعمارة كنيسة فما كان الا بعد أيام وقد حضر مرسوم وفتاوى من شقى عباد وذي⁽⁹⁾ الاختلال البكري ومنبوذ المغرب القلشاني تتضمن شقشقة ليس فيها الا بقبقة مجرد دعوى وتعصب وايداء للمسلمين من غير دليل ولا برهان مبين والمرسوم يتضمن الاذن لهم في فتح الكنيسة وحمل القضاة على الاذن لهم في ذلك ومنعهم من الكلام⁽¹⁰⁾ على ذلك فغضب حزب الله واجتمعت أمه التوحيد وشهد ثلاثة عشر شيخاً من أكابر المسلمين وصلحائهم بأن هذه حادثه في الاسلام وانها كانت في الاصل دار ثم عادت اصطبلاً ثم اتصلت باليهود فسئلت الحكم بدمها⁽¹¹⁾ فقلت كيف أحكم وقد منعت من الكلام فيها أصلاً الا ان آذن لهم وهذا ما لا يكون أبداً ولو طارت الرقاب لأن الاذن في ذلك ردة فانه رضى بالكفر والرضى بالكفر كفر فشنع مشنعون وقالوا خالفت مرسوم السلطان فقلت كلا فاني مطيع لله عز وجل ولرسوله صلى الله عليه وسلم ولولي الأمر غير ان ولي الأمر دلس عليه وكتب عنه ما لا ينبغي ان يكتب ولا يتفوه به فضلاً عن ان يفعل⁽¹²⁾ والأمام بمصر فاطلعوا اليه وادعوا⁽¹³⁾ عنده واسألوه ان يحكم ان يأذن لمن يحكم وكونوا نصحاء لله عز وجل ولرسوله صلى الله عليه وسلم ولولي الأمر فعند ذلك توجه الأمر الشيخ العالم الصالح الورع الزاهد سيدي الشيخ الدين محمد ابو العزم القدسي الشافعي الى مصر ثم حضر بعد أيام ومعه الشيخ الامام العالم العلامة الزاهد الورع السيد الشريف الحسيب السيد علاء الدين محمد ابن عفيف الدين الشافعي بهذا المجلس بالمدرسة التنكزية وحضر القضاة وكنت من جملتهم غير ان القاضي الحنفي كان ثم غير القاضي الحنفي الأول فانه كان قد عزل وحضر جمع من المسلمين فشهدوا بحدوثها فقال بعض المغوص عليهم ممن كان ينافح لليهود سراً للسيد علاء الدين لا بأس بالتثبت ومراجعة السلطان فقال الشيخ اذا شهد مزكيان كفى ذلك في هدمها ولا حاجة الى مراجعة السلطان والسلطان قد امر بالحق اولاً ثم دلس عليه ثانياً فالعبرة بالمرسوم الاول فانه الحق فلا نرجع الى غيره وان طلب مني الجواب أجبته فقليل له في المجلس نحن لا نفعل شيئاً الا بمرسوم فان كان معكم مرسوم أظهره حتى تعمل به والا فلا شيئاً فسكت

وانفصل المجلس على ذلك فلما كان من الليل توجه لكشف المكان فاذا هو تحت منارة التأذين الى جنب مسجد قد ادخل فيه رقبة المسجد وسد باب المسجد الاصلي وعلواً سطح المسجد بجدران الكنيسة حتى صار المسجد كالأسّ لها فلما رأى ذلك نبض عرق الهاشمية وتلألأ نور الاسلام وظهرت⁽¹⁴⁾ الهمم العلوية وبطش بطشة عليّ والحسن قال اهدموها وقولوا الحمد لله الذي اذهب عنا الحزن فهُدم منها جانب كبير فرجع الشيخ وأخّر بقية الهدم الى الغد فقبل له استعجلت فقال رأيت منكرًا لا يقبل التأخير واصبح بكرة النهار وضرب طبل الخيل عليه الصلوة والسلام وقال من كان يحب الله ورسوله فليهدم ابتغاءَ مرضاتِ! < الله الجليل⁽¹⁵⁾ فجعل سماؤها أرضاً وطولها عرضاً وكانت كأمس الدابر واشتد من اليهود العويل وتوجه رسلهم الى مصر وصاحوا خربت الكنيسة وبدلوا لإعادتها كل نفسية وأبدوا الهمم الحسيية في حق الاسلام كل بتهان ودسوا كل دسيية فساعدهم المنافقون وقام بنصرهم الظالمون فكان ما كان للاسلام بعد اعترافهم وشهادة ثلاثة عشر شيخاً من الشيوخ الاتقياء يؤخذ المسلمون في الحديد وبتهدد⁽¹⁶⁾ العلماء بالضرب الشديد وقد قال الله تعالى ولا يُضار كاتبٌ ولا شهيدٌ ثم تعاد بالاحجار الجديدة ويرفع بناؤها ويخفض لهم الجناح وينصب على المسلمين الحرج والجناح فهل هذا الا فعل من جزم⁽¹⁷⁾ بترك الحزم وركن الى الدنيا ولم يوجد له الى الآخرة عزم ومن غريب ما سمعته ان الشيخ اسماعيل البناء دَعَوْه لعمارها وأعطوه خمسين ديناراً فنام تلك الليلة فرأى⁽¹⁸⁾ النبي صلى الله عليه وسلم في المنام فقال له يا اسماعيل تبني كنيسة أُسبَّ فيها فأصبح باكياً ورد النفقة ثانياً فذكر ذلك لمن اعمى الله قلبه المسمى بناظر الحرم فلم يكثرث وقال له انت ما تبني غيرك وامر غيره من المسلمين ان يبنوها⁽¹⁹⁾ فبناها ---

(صفحة ٥٣، سطر ١١) قد حلت القدس الشريف من اليهود الى زمان عبد الملك بن مروان فاذن لطائفة منهم في دخول القدس الشريف لأجل عماره المسجد واما قبل ذلك كانوا ممنوعين بشرط عُمر رضي الله تعالى عنه وإقامتهم حين أذن عبد الملك إنما كانت مدة لأجل العمارة ثم حلت منهم حتى فسد الزمان فدخلوا قليلاً ثم رجعوا حتى اتخذوا كنيسة خارج بيت المقدس ثم خافوا العرب فاشتروا هذا المكان بخمسة وخمسين اشرفياً من ابن الجزيري ثم كان تلبيسهم ومعونة المنافقين لهم كتبهم الله ---

(صفحة ٥٤، سطر ٢) ثبت حدوث كنيسة اليهود بالقدس الشريف باعترافهم وبشهادة ثلاثة عشر مسلماً من أكابر المسلمين واخيارهم منهم الشيخ الصالح الامام العالم العلامة الورع الزاهد الشيخ شمس الدين ابو العزم بن الحلاوي الشافعي وانتقل بعد هذه المحنة الى مكة المشرفة --- والشيخ الصالح المعتقد محمد بن اخلاط الزرعي وقد كان ذلك بحضور شيخ الاسلام الامام العارف الشيخ علاء الدين {بن} السيد عفيف الدين

אעני شهادة الشهود وحضور العلماء والقضاة والصلحاء ببيت المقدس بالمدرسة التنكريه وكان ذلك المجلس ثالث مجلس عقد لكنيسة اليهود الاحباط عليهم لعنه الله فأبي الشيخ ابن عفيف الدين هدمها والمفتول حضر منهم الشيخ اسحاق⁽²⁰⁾ الانصاري {والملقب نفسه بكمال الدين بن ابي شريف ولم ينس⁽²²⁾ بكلمة لانه كان ينسب الى شد از⁽²²⁾ اليهود وصمه الله في ذلك غير انه اراد ان يختلس الشيخ علاء الدين فيما بينه وبينه ففظن بما الشيخ ابو اسحاق وقال ارفع صوتك فارتبك وسكت سكوت من حتم الله على سمعه وعلى قلبه وجعل على بصره غشاوة وانفصل المجلس ثم ان الشيخ توجه ليلاً ومعه جماعة من المسلمين والقراء والصلحاء على ما اخبرني به هو فلما رأى ذلك رأى منظراً مهولاً كنيسة الى جنب مسجد تحت منارة الاسلام وقد سد باب المسجد القديم واسست الكنيسة في رحبته اعني المسجد وَعَلَوْا بِجدران الكنيسة بيت الله تعالى فنبض عرق الهاشمية واحذه لله الغضب فكبر وهدم فتبعه الناس على ذلك كما تقدم⁽²³⁾ --- وقلبوا الامر لعبد الله قايتباي الامام الاعظم هدى الله قلبه وشرح صدره حتى يرى الحق حقاً والباطل باطلاً فأشخص المسلمين ما بين مكبول ومحمول⁽²⁴⁾ حتى بطش بهم وضرب شيخ الاسلام الشيخ ابا اسحاق الانصاري فقيه بيت المقدس وعالمه وضرب الشهود الذين شهدوا الا من حماه الله كالشيخ ابي العزم فانه توارى والشيخ محمد بن اخلاط فانه لم يُحْضَر لعله كانت به وتوفي فيها رحمه الله تعالى وهؤلاء الثلاثة هم اجلّ الشهود الذين شهدوا بحدوثها وقد حماهم الله من الرجوع عن الشهادة وان يمسا⁽²⁵⁾ بسوء واكرهت على الرجوع عن المنع المتقدم حيث لا يفيد⁽²⁶⁾ الرجوع فانه بعد هدمها وانقاد الله امره فيها ولم يكن بها وجود اصلاً ثم اثم جهروا⁽²⁷⁾ ذلك الرجوع الذي ضربت عليه وسجنت وسلمت للوالي اياماً وتهددت بالقتل من السلطان يشافهني بذلك المرة بعد الاخرى ويطلبني الى القلعة من الوالي والترسيم والجلاد من ورائي⁽²⁸⁾ المرة بعد الاخرى وباللّٰه لو اعلم انها تعاد ما رجعت ولو كان الموت ولكن قلت هدمت ولا سبيل الى اعادتها بوجه وانما طلبت الرجوع ليظهر⁽²⁹⁾ لهم عُذراً فيما فعلوه مع المسلمين فان الدنيا كادت ان تنخسف عليهم وطلبوا ان يشخصوا الأمير ابن الشرف والشيخ محمد بن اخلاط والمسلمين من بقية الشهود فقلت إجماد فتنة والمقصود قد حصل وما القى الله في خلدي انها دسيسة يتوصلوا بها الى احداث كنيسة والله رب السرائر ومطلع على الضمائر فوا عجباً كيف⁽³⁰⁾ --- يهان العلماء بالضرب حتى ان جماعة من المصريين تكلموا في المسئلة فوضعوا في الحديد واقيم الشيخ داود المالكي مرتين وتهدده الدوادر وتوعده بالضرب وقام الشيخ زكي الدين يحيى الاقصرائي⁽³¹⁾ شيخ الاسلام⁽³²⁾ فأساء⁽³³⁾ عليهم الدوادر وخرج وهو يبكي ويقول يا شماتة اليهود بالمسلمين وعاد

الناس يتكلمون بأنهم سيفعلون⁽³⁴⁾ في القاضي ويتركون --- والامير تاج الدين عبد الوهاب بن الشرف وهو من اولاد الجند الصلاحي ممن كان
المكان المتخذ كنيسة ملك آباؤهم وعنده مكاتبها المشترأة بما قديماً لآباؤهم المسلمين ---

מקור: כ"י ירושלים, בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, Ar. 8o 190, דפים 94-2 (קטעים) - אבן עבד, ופאא אלעהוד פי וגויב הדם כניסת אליהוד.

תרגום³⁶

(עמ' 2, שורה 16) כאשר גזר האל יתעלה על הריסת בית-הכנסת של היהודים בירושלים בשנת תשע ושבעים ושמונה מאות³⁷ על-ידי השיח' החסיד אבו אלעזם מחמד בן אלחלאוי הירושלמי השאפעי המנוח³⁸⁷ על-פי פסק הלכה³⁹ של הסייד השריף שיח' אלסלאם, הבקיא שבאנשים, מחמד עלאא אלדין בן עפיף אלדין השאפעי המנוח⁴⁰ ובנוכחותו, ועל-פי פסקי ההלכה של קבוצה מחכמי הדת הנכבדים, האמאמים של האסלאם, אנשי מצרים וסוריה,⁴¹ מסיבה זו באה צרה על כמה מאמינים, והייתי בין אלה שהתייסרו עמם. נתן האל בלבי לאחר שנים // לאסוף את דברי האמאמים בעניין פסק דינו של בית-כנסת זה בפרט, ושאר בת-הכנסת בכלל. ואל-נא יחשוב מישהו, שיראת השמיים שלו מעורפלת ושמונתו השלימה הומרה בספק, שקהל האל יתעלה לא ראה נכוחה בדבר זה, אלא שהאמאם הגדול הולך שולל⁴² בעניין המוסלמים, עד אשר שגה בפסיקה בענייני הלכה והנחיל לקשי-העורף⁴³ נצחון על המוסלמים⁴⁴ מכיוון ששיקוף המגרב אלקלשאני, המכונה בשם "דיין העדה"⁴⁵ יפקירהו האל והבזוי עבאדני⁴⁶ והמטורף אלפֶּכֶרֶי, המכנה עצמו בשם אלגילאל⁴⁷ ארורים יהיו! היו מנהיגים בורים: נשאלו והורו הלכה בלא ידיעה, וטעו והטעו. ומקצת השופטים היו חלשים ומוגי-לב, והחניפו כמה צבועים ובדו כמה רשעים; והיתה קלקלה גדולה זו שלא נשמע כמוה ---

(עמ' 5, שורה 10) (היהודים) הודו, שהוא (בית-הכנסת) מקנת כסף, שקנוהו אבותיהם וסביהם לפני שבעים או שמונים שנה⁴⁸ והיה זה במעמד המון רב של חכמי דת וחסידים ושאר מוסלמים במסגד אלאקצא הנאצל, באופן שלא היה ביכולתם להכחיש הודאה זו בשל ריבוי האנשים ששמעו אותה מפיהם. ובחיי! הרי זה עצם ה"חידוש"⁴⁹, שהרי אין אנו מחילים שם זה אלא על (מעשה) שהיה לאחר (השתלטות המוסלמים על-ידי) שביתת נשק או כיבוש, בין אם זמן (ארוע) הדבר היה קרוב ובין אם רחוק. והיה הדבר מבלבל בעיני אחד האמירים והוא אמר: "איך יאמרו (שזה בית-כנסת) חדש אם הוא מלפני שבעים או שמונים שנה?" ושופטי האסלאם וחכמי הדת יושבים ושותקים, איש מהם לא הוציא הגה. הלוואי וידעתי מה השתיק אותם (מלהגיד את) האמת: האם פחדו שיתזו את ראשם) או היו בטוחים מפני עונשו של האל? ---

(עמ' 11, שורה 1) מלמטה וכבר הגיע הזמן // שאספר את עצם המעשה של בית-הכנסת, שבשלו היתה הצרה המחייבת את מידת הרחמים אצל האל, אם ירצה האל יתעלה. וכך (היה הדבר): הגיע צו סולטאני לשמוע לראיה בדבר "חידוש" (בית-הכנסת) והריסתו. ובמדרסה אלתנפוזה בירושלים הנאצלה נכחו המון מוסלמים ונכחה חבורה של חכמי הלכה, הנציב⁵⁰ והמפקח על הקדש הר-הבית. והיה הנציב איש שמוראו מועט בלבנות האנשים, והמפקח היה חלש כמעט כמוהו. ההמון עמד להיחפז ולהרוס אותו (את בית-הכנסת), מפני שידעו, שהוא "חדש". (ולפנים) היה (הבניין) אורווה של בהמות, ובו אבוסי הסוסים, כפי שראה כל אחד עד הזמן שנהרס. השופטים שקלו את עניינו (של בית-הכנסת) והזמינו את היהודים ושאלו אותם על דבר בית-הכנסת. היהודים הודו באוזני הכול, כי הוא מקנה כסף מן המוסלמים, אשר אבותיהם קנוהו על-פי מיסמכים חוקיים לפני יותר משבעים או שמונים שנה, וכי שטר-הקנייה נמצא אצל זקניהם⁵¹ בארץ מצרים, הנושאים בהוצאות החזקתו (של בית-הכנסת), והם הם בעלי הזכות בו. אז אמרתי להם: "אתם הודיתם שבית-הכנסת 'חדש', וכבר אסרתי עליכם להתכנס בתוכו. ואם הסכימו מנהיגים, שרמזתם אליהם ואתם טוענים שהוא שלהם, כפי שהודיתם, אז אהרוס אותו; וְלֹא - אשמע את ההוכחה ואדון לפיה." בכך נסתיים מושב בית-הדין. בעת ההיא לא היה במושב בית-הדין איש שיעיד כך, שיהיה אפשר לפסוק דין על-פי עדותו, מכיוון שרוב הנוכחים בו היו מהמון העם, נערים וזרים. אך לא היה במושב בית-דין אחד מן הזקנים היודעים (אודות) "חידוש", מגדולי האנשים ויראי האל, ולא הספיק הזמן להביאם, שכן קרה הדבר ברמציאן בסוף היום, כאשר כל אחד מהם היה עסוק בשעה נאצלת זו בעבודת האל, כגון קריאת הקוראן, התייחדות וכדומה. ואיש לא חשב, שהצבועים יחלקו (עלינו) בדבר מעשה שפלות זה, עד שזממו אלף מזימות בעניין זה, וסופם שיבואו לפני האל ובידיהם החטא של הקמת בית-כנסת. לא עברו אלא ימים מועטים והגיעו צו (הסולטאן) ופסקי ההלכה // של הבזוי עבאד, המטורף אלפֶּכֶרֶי ושיקוף המגרב אלקלשאני, ובהם פטופטים שאינם אלא קשקושים, טענות סרק, משוא פנים ופגיעה במוסלמים, בלי ראיה או הוכחה ברורה. צו (הסולטאן) הכיל היתר להם (היהודים) לתנוח את בית-הכנסת וחייב את השופטים להתיר להם זאת ואסר עליהם לדבר על זאת. אז רגזה מפלגת האל והתאספה עדת המייחדים, והעידו שלושה-עשר זקנים מגדולי המוסלמים וחסידיהם, כי הוא נתחדש (בימי) האסלאם, וכי בראשונה היה בית שלאחר-מכן הפך לאורווה, ואחר-כך הגיע לדי היהודים. ואני נתבקשתי לתת

פסק-דין להריסתו. אמרתי: "איך אתן פסק-דין, והלא נאסר עלי לדבר כלל זולת לתת להם רשות? אך זה לא יקרה לעולם, ולו גם יתיזו את ראשי. כי ההיתר בעניין זה (כמוהו כ)המרת דת, והוא הסכמה לכפירה, והסכמה לכפירה (כמוהו כ)כפירה." אז גינו המגונים ואמרו: "אתה מפר את צו הסולטאן!" אמרתי: "לא ולא, אני מציינת לאל, ירומם ויתעלה, לשליחו, תפילת האל עליו וברכתו לשלום, ולשליט; אלא שהשליט הולך שולל, ונכתב בשמו מה שלא יאה שייכתב או ייהגה, על אחת כמה וכמה שייעשה. האמאם נמצא במצרים; סעו אליו, הציעו לפניו את עצמותיכם ובקשוהו כי יפסוק או יתיר למישהו (אחר) לפסוק, והיו נאמנים לאל, ירומם ויתעלה, לשליחו, תפילת האל עליו וברכתו לשלום, ולשליט." אז פנה השיח' המלומד החסיד החרד הסגפן סידי השיח' שמס אלדין מחמד אבו אלעזם הירושלמי השאפעי למצרים, (אחר-כך לאחר ימים הופיע ואתו השיח' האמאם החכם המלומד הסגפן החרד הסייד השריף המיוחס בעל הייחוס הסייד עלא אלדין מחמד בן עפיף אלדין השאפעי. (הם הופיעו) במושב בית-דין זה במדרסה אלתנפזיה, ונכחו השופטים, ובתוכם אני, אלא שבמקום השופט החנפי הקודם היה שם שופט חנפי אחר, כי הוא (הראשון) הודח (ממשרתו). כן הופיע קהל של מוסלמים. הם העידו על "חידושו" (של בית-הכנסת). אז אמר // אחד האנשים, שדתייתו מפוקפקת ואשר צידד ביהודים בסתר, לסייד עלא אלדין: "אין רע בבירור העניין בוודאות ובפנייה שוב אל הסולטאן." אמר השיח': "אם שני אנשים כשרים מעידים (על הדבר), די בזה כדי להורסו, ואין צורך לפנות שוב אל הסולטאן. שהרי הסולטאן פקד נכונה בראשונה, ואחר-כך בפעם השנייה הולך שולל. יש להתחשב בצו הראשון, כי הוא הנכון, ולא ניטה אל זולתו. ואם ידרוש ממני דין-וחשבון, אענה לו." אמרו לו (אנשים מן הנוכחים) במושב בית-הדין: "אנו לא נעשה דבר אלא על-פי צו (הסולטאן). אם יש בידכם צו, הראו אותו כדי שנפעל לפיו; ולא – לא (נעשה) דבר." אז שתק (עלא אלדין), ובכך התפזר מושב בית-הדין. בלילה יצא לבדוק את המקום, והנה, הוא מתחת לצריח הקריאה לתפילה הסמוך למסגד. כותרת העמוד התומך של המסגד הוכנסה בו, ונסתם פתח המסגד המקורי. את כותלי בית-הכנסת הגביהו מעל לגג המסגד, עד שנדמה, שהמסגד הוא יסודו (של בית-הכנסת). כאשר ראה זאת, דפק עורק ההאשמים,⁵² והתנוצץ אור האסלאם, והתעוררה התלהבות עלוית, והוא דרך עוזם של עלי ואחוסו⁵³. אמר: "הרסו אותו ואמר השבח לאל אשר הסיר מעלינו את היגון!" אז נהרס חלק גדול ממנו. השיח' עלא אלדין חזר ודחה את המשך ההריסה ליום המחרת. אמרו לו: "הקדמת (לעשות)!" אמר: "ראיתי נבלה שאינה סובלת דיחוי." למחרת בבוקר השכים והיכה בתוף אברהם אבינו עליו התפילה והשלום וקרא: "מי שאוהב את האל ושליחו יבוא ויהרוס, כדי שיפיק רצון מלפני האל הנשגב!" אז הפכו שמיו (של בית-הכנסת) לארץ, וגובהו לרוחב, והוא נהיה כיום אתמול שחלף⁵⁴ היהודים הרימו צעקה גדולה, ויצאו שליחיהם אל מצרים וצווחו: "נהרס בית-הכנסת." והקריבו כל דבר יקר כדי להקימו שוב, והחלו בפעילות שפלה נגד זכות האסלאם – הכול דיבה – וזממו מזימות שונות. סייעו בידם הצבועים, ועזרו להם הרשעים, וקרה לאסלאם מה שקרה אחרי הודאתם (של היהודים) ועדותם של שלושה-עשר שיחיים יראי שמים: הושמו מוסלמים באזיקים, ואיימו על חכמי הדת // במכות נמרצות, והלוא אמר האל יתעלה: "ולא תצרו לסופר ולעד."⁵⁵ אחר-כך הוקם בית-הכנסת שוב באבנים חדשות והוגבה בניינו, ורווח להם (ליהודים), ונאשמו המוסלמים בחטא ובפשע. האין זה אלא פועלו של מי שמחליט בחוסר-החלטיות וסומך על העולם הזה, ואין לו שאיפה אל העולם הבא? ומפליא מה ששמעתי, שהשיח' אסמאעיל הבנאי הוזמן לבנותו, ונתנו לו חמישים דינאר. ובשנתו באותו הלילה ראה בחלום את הנביא, תפילת האל עליו וברכתו לשלום, שאמר לו: "הוי אסמאעיל, האם תבנה בית-כנסת, שבו יקללו אותי?" הוא נעור בבכי, והחזיר את הכסף וסיפר את הדבר לפני מי שעיוור האל את לבו הנקרא בשם "המפקח" על (הקדש) הר-הבית⁵⁶ הלה לא נתן את דעתו (על כך), ואמר לו: "אם אתה לא תבנה, יבנה זולתך." וציווה על מוסלמי אחר לבנותו, והוא בנה אותו --

(עמ' 53, שורה 11) ירושלים הנאצלה היתה ריקה מיהודים עד זמנו של עבד אלמלך. בן מרואן⁵⁷ הוא התיר לקבוצה מהם להיכנס לירושלים הנאצלה לשם בניית המסגד, אך קודם-לכן היה אסור עליהם לבוא לפי תנאי ע.מר, וזכרונו לברכה. ושהותם בעת ההיתר של עבד אלמלך לא היתה אלא זמנית, לשם הבנייה. אחר-כך (שוב) היתה (ירושלים) ריקה מהם (היהודים),⁵⁸ עד שנתקלקלו הזמנים ונכנסו מעט-מעט, אחר-כך חזרו עד אשר לקחו להם בית-כנסת מחוץ לירושלים. אחר-כך פחדו מן הבדווים וקנו את המקום הזה בחמישים וחמישה אשרפי מאבן אלג'ירי. אחר-כך רימו, ועזרו להם הצבועים – ישמידם האל! --

עמ' 54, שורה 2 נתאשרה העובדה, שבית-הכנסת היהודי בירושלים הוקם (לאחר כיבוש האסלאם), על-פי הודאתם ועל-פי עדותם של שלושה-עשר מוסלמים מגדולי המוסלמים וטוביהם, מהם השיח' החסיד האמאם הידען המלומד החרד הסגפן השיח' שמס אלדין אבו אלעזם בן אלחלאו השאפעי --- אשר העתיק את מושבו אל מכה לאחר הצרה הזאת⁵⁹ --- היה גם בין העדים השיח' החסיד המאמין מחמד בן אח'לאט אלך. עי. והיה דבר – זה כלומר, עדות העדים – בנוכחות שיח' אלאסלאם האמאם המיסטיקן השיח' עלא אלדין בן הסייד עפיף אלדין ובנוכחות חכמי הדת, השופטים והחסידיים בירושלים במדרסה אלתנפזיה. והיה מושב בית-הדין הזה המושב השלישי, מושב בית-הדין השלישי שנערך בעניין בית-הכנסת של היהודים // הנבלים – קללת האל עליהם! והשיח' אבן עפיף אלדין סירב להרוס אותו. מפוסקי ההלכה⁶⁰ נכח השיח' אבו אסחאק אלאנצארי והמכנה את עצמו "כמאל אלדין בן אבו שריף"⁶¹ הלה לא הוציא מלה, כי האשימו אותו בחיזוק ידי היהודים – האל השתיק אותו בעבור זה – אולם

הוא רצה לגנוב דבר אל השיח' עלא אלדין בסתר. השיח' אבו אסחאק הרגיש בדבר ואמר: "הרם קולך!" אז נבוך ושתק שתיקת מי שחתם האל את אוזניו ואת לבו ושם כסות על מבטו, והתפזר מושב בית-הדין. אחר כך יצא השיח' עלא אלדין בלילה ועמו חבורה של מוסלמים, קוראי קוראן וחסידים – כפי שסיפר לי הוא עצמו – אל מקום בית-הכנסת. וכאשר ראה זאת ראה מראה מבהיל: בית-הכנסת סמוך למסגד, תחת צריח התפילה של האסלאם, והשער הקדום של המסגד נסתם, ובית-הכנסת הוקם בתוך חצרו כלומר, בחצרו של המסגד, וחומות בית-הכנסת הוגבהו מעל לבית האל יתעלה. אז דפק עורקו ההאשמי,⁶² ותפסה אותו קנאה לאל, והוא קרא: "אללה הוא הגדול ביותר!"⁶³ והרס. ועשו האנשים כמוהו, כפי שזוכר לעיל. --- ומסרו את הדבר לעבד אללה קאית ביי, האמאם הגדול – ינחה האל את לבו יפתח אותו כדי שיראה שהאמת אמת והבטל בטל – וציווה להביא אליו את המוסלמים, בין כבולים בין מובלים, עד אשר הפליא בהם מכות. והיכה את שיח' אלאסלאם השיח' אבו אסחאק אלאנצארי, חכם ההלכה⁶⁴ של ירושלים והמלומד שלה, והיכה את העדים אשר העידו, חוץ ממי שהגן עליו האל, כגון השיח' אבו אלעזם, כי הוא נחבא, והשיח' מחמד בן אח'ילאט, שלא הובא מחמת מחלה שהיתה בו ומת בה, זכרונו לברכה, והאמיר עבד אלוהאב בן אלשרף, כי גם הוא היה חולה ומת, זכרונו לברכה, ושלושה אלה היו הנכבדים ביותר מבין העדים שהעידו על "חידוש" בית-הכנסת, והגן עליהם האל מלחזור מעדותם ולסבול רעות. ואני אולצתי לחזור בי מפסק-דיני על האיסור הקודם להשתמש בבית-הכנסת, ועשיתי זאת מפני שחזרה זו לא תועיל, שכן הדבר קרה אחרי הריסתו ולאחר שהאל ביצע בו את דינו, ולא היה לו עוד קיום כלל. אחר-כך פרסמו ברבים חזרה זו, אשר בשבילה הוכיתי ונאסרתי ונמסרתי // לראש המשטרה⁶⁵ במשך מספר ימים, ואיימו עלי שהסולטאן יהרוג אותי; כך דיבר אלי ראש המשטרה פעם אחר פעם. ופעם אחר פעם העבירני הסולטאן מן ראש המשטרה אל המצודה של קאהיר, וכל הזמן היה צפוי לי מאסר או המלקה. ובאלוהים, לו ידעתי שבית-הכנסת שוב ייבנה, לא הייתי חוזר בי, אפילו הייתי צריך למות. אולם אמרתי בלבי: הרי הוא נהרס, ואין שום אפשרות לבנותו שוב. לא נדרשתי לחזור בי, אלא כדי שהדבר ישמש להם הצדקה למעשיהם במוסלמים, כי הארץ עמדה להיבקע תחתם, חפצו להביא גם את האמיר אבן אלשרף ואת השיח' מחמד בן אח'ילאט, למרות חולשתם, ורצו להחמיר עם מי שהחזיקו בהם, כגון השיח' אבו אסחאק ובניו ואחדים משאר העדים המוסלמים. אז אמרתי: אין חזרתי אלא משום שיכוך מהומה, והרי המטרה כבר הושגה. ולא נתן האל בלבי שזאת מרמה, שבה מבקשים תואנה להחזרת בית-הכנסת על תלו. חי האל, ריבון הסודות והעומד על רחשי הלבבות, והפלא ופלא, כיצד --- יושפלו חכמי הדת על-ידי הלקאה! והגיעו הדברים עד כדי כך, שאנשים מן המצרים שדיברו בשאלה זו הושמו באזיקים. והועמד לדין השיח' דאוד המאלכי⁶⁶ פעמיים, ואיים עליו הדואדאר⁶⁷ והתרה בו במלקות. ועמד לדין השיח' זכי אלדין יחיא אלאקצראאי,⁶⁸ שיח' אלאסלאם, והרע להם!! הדואדאר, ויצא השיח' זכי אלדין בוכה כשהוא אומר: "היהודים שמחים לאיד המוסלמים!" והתחילו הבריות לשוחח כי יתערבו אצל השופט⁶⁹ ואז יונח להם לשיחיים ---

עמ' 94, שורה 6 בין העדים היה האמיר תאג' אלדין עבד אלוהאב בן אלשרף, והוא מזרע אנשי הצבא של צלאח אלדין, מאלה שהמקום שנלקח להיות בית-כנסת היה רכוש אבותיהם. ואצלו המיסמכים שעל פיהם נקנה המקום בזמן קדום על-ידי אבותיהם המוסלמים ---

ספרות: גויטיין, אבן עובייה, עמ' 18–32; אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 402–415 (ושם, בעמ' 361, רשימת ספרות).

- 1 בכה"י: غمض
- 2 בכה"י: المسلمین
- 3 בכה"י: يش يش
- 4 בכה"י: المتكلمين عليهم
- 5 בכה"י: وانقض ff. ואולי יש לגרוס انفصل
- 6 בכה"י: شاع
- 7 בכה"ي: يجتفلون
- 8 בכה"י: مدة
- 9 בכה"י: وذل
- 10 בכה"י: السلام من
- 11 בכה"י מעיקרא: بأهدامها و ff ותוקן על ידי חיבור האות הראשונה אל השלישית.
- 12 בכה"י: ينقل
- 13 בכה"י: وادوا
- 14 בכה"י: وطهرت
- 15 בכה"י عليه --- من נשנות כאן המלים ff שאחרי fff והן מחוקות בהעברת קולמוס.

- 16 בכה"י: بتهدل
17 בכה"י: مز جزم
18 בכה"י: فراء
19 בכה"י: يبنوها فاستأ ff. אם גירסה זו אמנם נכונה, יש לתקן את המלה שלאחריה ולגרוס פינوها ff.
20 בכה"י: الحق
21 בכה"י: يلبس ff. והשווה לעיל, הערה 3.
22 בכה"י: ارز
23 בכה"י מצוי עוד: فأخذ للبننا فيه fff המשמעות אינה ברורה.
24 בכה"י: محمول
25 בכה"י: يسوا ff, ומעל לשתי האותיות הראשונות באמצע יש מעין אל"ף.
26 בכה"י: يفيدوا
27 בכה"י: جهرا
28 בכה"י: ورأى
29 למלת היחס חסרות נקודות הבחן.
30 בכה"י: ليظهروا
31 בכה"י יש מת ק כדי תיבה אחת אחרי מלת ff, ואחר-כך: كيف لكم وللجار لكم fff. ייתכן, כי ff הוא החלק האחרון של מלה שהמעתיק לא הצליח לפענח. מכל מקום, הנוסח שלפנינו הוא משובש.
32 בכה"י: الاقصر الى fff. וראה ההערה לתרגום.
33 בכה"י: فاستأ
34 בכה"י: مسفعاون
35 בכה"י: מעין تشيها
36 התרגום שלחן מבוסס בחלקו על תרגומו של ש"ד גויטיין, ערך והשלים אותו ל' קופף. הלוכסן הכפול המופיע בתרגום מסמן את חילופי הדפים.
37 שנת 1474. על המחבר, שהיה השופט השאפעי בירושלים ומילא תפקיד מרכזי בפרשת הריסתו של בית הכנסת, ראה לעיל, מס' 204, הערה 5. וראה גם להלן, מס' 211.
תיאור מקביל למאורעות המסופרים כאן ראה לעיל, מס' 207.
38 ראה עליו לעיל, מס' 206, הערה 7.
39 "פנוא".
40 ראה עליו: אשתור, עמ' 406, הערה 23.
41 או: "קאהיר ודמשק".
42 הוא הסולטאן קאית ביי (1468–1482).
43 הכוונה ליהודים.
44 גויטיין מציע לתקן את נוסח כתב-היד ולגרוס fff, כלומר, "והנחיל נצחון למורדי אללה מבין המוסלמים".
45 הוא השופט מחמד בן עמר אלקלאיאני (817–890 להגירה / 1414/5 יוני 1485 לסה"נ). חכם-הלכה מן הזרם המאלכי מתוניס, שהתיישב בשנת 3/1472 בקאהיר.
46 ראה עליו: אשתור (ספרות), עמ' 407, הערה 28.
47 שם, הערה 29.
48 לדברי המחבר המתייחסים, כאמור, לשנת 1474 הודו אפוא היהודים, שבית-הכנסת נרכש בשנת 1400, בקירוב.
49 כלומר, הקמת בית-כנסת לאחר כיבוש או הסכם שביתת נשק הוא עצם המונח המשפטי "חידוש", על-פי "ברית עמר", המסדירה את מעמד בני-החסות במדינה המוסלמית. היהודים וכמה מן המוסלמים הבינו את המונח כפשוטו, כלומר, מבנה שנבנה לאחרונה, ומכאן המחלוקת.
50 'נאיב אלבאב'.
51 כלומר, פרנסיהם ומנהיגיהם. הכוונה למוסדות הנגידות בקאהיר. אם פירוש זה אמנם נכון, לפנינו ידיעה חשובה על סמכויותיו של הנגיד בפרובינציות, ראה על כך, ריינר, הנהגת הקהילה, עמ' 36.
52 כלומר, רתח בו דם הנביא, שהיה ממשפחת האשם.
53 בני עלי בן אבו טאלב, כלומר, התעוררה בו קנאות לדת.
54 כלומר, תקרת בית-הכנסת קרסה, גובהו התפרס על הארץ והיה לדבר שחלף ואיננו. על "תוף אברהם אבינו", ראה המדור "מקומות קדושים", הערך "חברון", מס' 21, הערה 10.

- 55 קוראן, סורה 2 ("אלבקה"), פסוק 282.
- 56 נאצר אלדין בן אלנשיבי. ראה עליו לעיל, מס' 204, הערה 12.
- 57 זה פירוש מחמיר ובלתי-מדויק של מסורות מוסלמיות קדומות על חלקם של היהודים באיתור אבן-השתייה לאחר הכיבוש המוסלמי ובאחזקת הר-הבית לאחר מכן. על מסורות אלו ראה: ספר היישוב, ב, עמ' טז והמקורות המובאים שם.
- 58 הכוונה לתקופת הצלבנים. המחבר מתאר את שלבי ההתיישבות של היהודים בירושלים אחרי שיבת השלטון המוסלמי לפי תפיסתו.
- 59 הכוונה לעונשים שהוטלו על המשתתפים בהרס בית הכנסת.
- 60 בעלי התואר "מפתי".
- 61 ראה עליו לעיל, מס' 207, הערה 3.
- 62 ראה לעיל, הערה 51.
- 63 פירושו: "אלוהים הוא הגדול ביותר!"
- 64 "פקיה". הוא הנזכר לעיל, ליד ציון הערה 60.
- 65 "ואלי".
- 66 מן-הסתם דאוד אבן מוחמד אבן עלי אלקלתאוי אלאזהרי המאלכי, שמוכיר אותו אלסח'אוי, אלצוא אללאמע ג, עמ' 215.
- 67 ראה לעיל, מס' 207, הערה 17.
- 68 דומה, כי הטקסט לקוי. גויטיין הציע לתרגם: "ועמד לדין השניח" זכי אלדין יחיא אלאקצראאי, שיח' אלסלאם". ביוגרפיה של מלומד זה ראה: אלסח'אוי, אלצוא אללאמע, ג, עמ' 240-243. בעמ' 243, מספר אלסח'אוי, כי בישיבה בעניין בית-הכנסת שנערכה אצל הדואדאר הגדול הביע יחיא אלאקצראאי התנגדות, ואף עזב את מושב בית-הדין: fff. דומה אפוא, שיש להשלים את הטקסט על-פי אלסח'אוי: "וקם ממקומו השיח' זכי אלדין יחיא אלאקצראאי, שיח' אלסלאם ועזב את מושב בית-הדין fff.
- 69 כלומר, קאצי אלג'ימאעה שופט העדה שפסק לטובת היהודים.

שנת 1474/5

ירושלים, מס' 209

وفيه وصل قاضي القدس وهو في الحديد ومعه جماعة من اعيان اهل القدس وهم في الحديد بسبب هدم كنيسة هناك وقد ثار بسبب ذلك شر كبير بين العلماء وكتب عدة فتاوى بسبب تلك الكنيسة وصار يفتي بعضهم بالهدم وبعضهم بالابقاء --- وفي رمضان صعد القضاة الاربعة ومشايخ العلم ليهنئوا السلطان بالشهر فأمر السلطان بعقد مجلس بين يديه بسبب كنيسة اليهود التي هدمت بالقدس فافتى الشيخ أمين الدين الاقصرائي بجواز هدمها وكذلك شمس الدين الجوهري وزين الدين الابناسي وأتى الشيخ سراج الدين العبادي وقاضي الجماعة القلجاني المغربي المالكي وآخرون من العلماء بعدم جواز الهدم وأنها تعاد الى ما كانت عليه فوقع في المجلس القال والقليل من العلماء وكثر الخبط وانفصل المجلس على غير طائل وأمر السلطان بعقد مجلس آخر في دار يشبك الدوادار وكان السلطان مائلاً الى عدم هدم الكنيسة واعادتها الى ما كانت عليه وقد مال جماعة من العلماء مع غرض السلطان وحكم باعادتها الى ما كانت عليه ووقع بين قاضي القضاة المالكي اللقائي وقاضي الجماعة ما لا خير فيه وكذلك سراج الدين العبادي والجوهري ومما هجى به السراج العبادي

أيا سراج اليهود طرا ومن لدين العزيز افتي

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

عصبة أهل الكتاب قالوا لن ترضي عنك اليهود حتى

وقيل في قاضي الجماعة من جملة آيات في ذلك المعنى

تفتי בעוד כניסה يا مغربي ما انت الا

מקור: מחמד אבן איאס, בדאע אל-הור פי וקאע אל-הור, בולאק 1894, ב, עמ' 154, שורות 22-23; עמ' 155, שורות 16-3.

תרגום

ובו¹ הגיע השופט של ירושלים² כשהוא כבול באזיקים, ואתו קבוצה מנכבדי אנשי ירושלים, אף הם כבולים באזיקים, בשל הריסת בית-כנסת שם. וכבר פרץ מסיבה זו פולמוס גדול בין חכמי הדת, ונכתבו כמה פסקי הלכה בשל בית-כנסת זה, והחלו קצתם לפסוק בזכות ההריסה וקצתם בזכות השארתו --- וברמצאן³ עלו ארבעת השופטים וזקני חכמי הדת למצודת קאהיר כדי לברך את הסולטאן ברכת ראש-החודש. וציווה הסולטאן לערוך בפניו מושב בית-דין בשל בית-הכנסת של היהודים שנהרס בירושלים. השיח' אמין אלדין אלאקצראאי⁴ פסק, שמותר להרוס, וכן גם שמש אלדין אלגיוהרי וזין אלדין אלאבנאסי. והשיח' סראג' אלדין אלעבאדי ו"שופט העדה"⁵ ואחרים מחכמי הדת פסקו, כי אין להתיר את ההריסה, וכי יש להקימו כפי שהיה. במושב בית-הדין נאמרו דברים שונים מפי חכמי הדת, וההתלבטות היתה רבה. והתפזר מושב בית-הדין בלי תוצאות. וציווה הסולטאן לערוך מושב בית-דין נוסף בביתו של ישבן. הדואדאר⁶ והסולטאן נטה שלא להרוס את בית-הכנסת ולהקימו כפי שהיה קודם-לכן. קבוצה מבין אנשי הדת נטו לדעתו של הסולטאן ונפסק שיש להקימו כפי שהיה קודם-לכן. ואירעו דברים לא יפים בין השופט המאלכי הראשי אלקלגיאני ובין "שופט העדה", וכן בין סראג' אלדין אלעבאדי ובין אלגיוהרי. והרי מן הדברים שאמרו כדי ללעוג לסראג' אלדין אלעבאדי: "הוי, הופיע מאור היהודים, ומי שפסק לטובת דתו של עזרא; אמרה חבורת אנשי הספר: אפילו ממך לא יהיו היהודים מרוצים ---"; ובין בתי השיר בעלי משמעות דומה שנאמרו על "שופט העדה": "הנך פוסק שיש לשוב להקים את בית-הכנסת! הוי, מגרבי, אינך אלא ---".

ספרות: ראה לעיל, מס' 204.

- 1 כלומר, בחודש שעבאן 879 / דצמבר-1474 יאנואר 1475.
- 2 הכוונה לאבן עביה, השופט השאפעי של ירושלים. ראה עליו לעיל, מס' 204, הערה 5.
- 3 יאנואר-פברואר 1475.
- 4 ראה לעיל, מס' 208, הערה 67.
- 5 ראה שם, הערה 44; וראה גם להלן, מס' 213.
- 6 ראה לעיל, מס' 207, הערה 17.

שנת 1474/5

ירושלים, מס' 210

وقد امتحن بسبب كنيسة اليهود التي ببيت المقدس في سنة تسع وسبعين ومسه مكروه كبير من ضرب ووضع في الحديد وحبس وترسيم وغرامة
وسب ولعن وغير ذلك مما أرجو مضاعفة الأجر له بسببه وتكلم في المجلس المعقود لهم بكلام متين وقطن القاهرة سنين لكونه منع من التوجه لبيت
المقدس حمية لهم وتجرع فاقة وضيقاً وتشتيتاً ثم سمح له بالأقامة بالخليل .

מקור: אלסח'אוי, אלצוא אללאמע, א, עמ' 56-57.

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3